

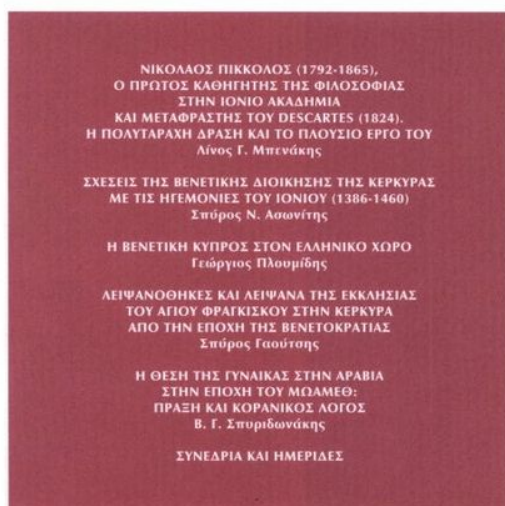
Peri Istorias

Vol 2 (1999)

ΙΟΝΙΟΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

περί Ιστορίας

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΤΙΣ ΒΟΗΘΗΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ
ΤΕΥΧΟΣ 2 * ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1999 * ΕΚΔΟΣΕΙΣ Ἀπόστολος ΚΕΡΚΥΡΑ

**Νικόλαος Πίκκολος (1792-1865), ο πρώτος
καθηγητής της φιλοσοφίας στην Ιόνιο Ακαδημία
και μεταφραστής του Descartes(1824) Η
πολυτάραχη δράση και το έργο του**

Λίνος Γ. Μπενάκης

doi: [10.12681/p.i.24735](https://doi.org/10.12681/p.i.24735)

To cite this article:

Μπενάκης Λ. Γ. (2020). Νικόλαος Πίκκολος (1792-1865), ο πρώτος καθηγητής της φιλοσοφίας στην Ιόνιο Ακαδημία και μεταφραστής του Descartes(1824) Η πολυτάραχη δράση και το έργο του. *Peri Istorias*, 2, 5–24.
<https://doi.org/10.12681/p.i.24735>

**ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΙΚΚΟΛΟΣ (1792-1865),
Ο ΠΡΩΤΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΣΤΗΝ ΙΟΝΙΟ ΑΚΑΔΗΜΙΑ
ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗΣ ΤΟΥ DESCARTES (1824).
Η ΠΟΛΥΤΑΡΑΧΗ ΔΡΑΣΗ ΚΑΙ ΤΟ ΠΛΟΥΣΙΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ**

Λίνος Γ. Μπενάκης

(Διάλεξη στην «Εταιρεία Κερκυραϊκών Σπουδών», Κέρκυρα 8.2.1994)

Προλογικά του προέδρου της Εταιρείας Πρωτοπρεσβυτέρου Ἀθανασίου Τσίτσα:

Πανοσιολογιώτατε. Κυρίες καί Κύριοι. Γιά τόν Νικόλαο Πίκκολο, Καθηγητή τῆς Φιλοσοφίας στήν Ἰόνιο Ἀκαδημία ἀπόψε ὁ λόγος ἀπό ἕναν εἰδικό, εἰδικότατο ἐπιστήμονα, τόν κ. Λίνο Μπενάκη. Τό θέμα ἔχει ἰδιαίτερη σπουδαιότητα καί μεγάλο ἐνδιαφέρον, τόσο γιατί ἀναφέρεται σέ μία προσωπικότητα ἐξαιρετικῆς ἀξίας ὅσο καί γιατί συνδέεται μέ τό πνευματικό ἐκεῖνο Ἰδρυμα, πού ἀποτέλεσε τό καύχημα τῆς Κέρκυρας καί τῶν Κερκυραίων τῆς ἐποχῆς του καί τῶν ἐποχῶν πού ἀκολούθησαν.

Ὁ ὁμιλητής μας εἶναι πολύ γνωστός στήν Κέρκυρα, καί γιατί γεννήθηκε καί ἀνατράφηκε ἐδῶ ὁ ἴδιος, καί ἐξαιτίας τῆς φήμης τῶν μελετῶν καί τῶν συγγραφῶν του στόν τομέα τῆς Φιλοσοφίας, ἀλλά καί γιά τήν προσφορά του στό Ἰόνιο Πανεπιστήμιο, τό ὁποῖο ἐμεῖς θέλουμε νά θεωροῦμε διάδοχο Ἰδρυμα τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας καί τοῦ ὁποῖου Πανεπιστημίου ὑπῆρξε μέχρι προχθές Ἀντιπρόεδρος. Εἶναι γνωστός ὅμως ὁ κ. Μπενάκης ἰδιαίτερα στήν Ἐταιρεία μας, τῆς ὁποίας ἐτίμησε τό βῆμα καί κατά τήν περυσινή περίοδο μέ τήν σπουδαία ὁμιλία του γιά ἕναν ἄλλο μεγάλο λόγιο, συνδεδεμένο καί ἐκεῖνον μέ τήν Κέρκυρα, τόν Μητροπολίτη Φιλαδελφείας καί σημαντικό φιλόσοφο Γεράσιμο Βλάχο, πού διακρίθηκε ἰδιαίτερα γιά τήν συμβολή του στίς Ἀριστοτελικές σπουδές στήν Μεταβυζαντινή περίοδο.

Εμεῖς εὐχαριστοῦμε τόν κ. Λίνο Μπενάκη, γιατί ἀποδέχθηκε τήν πρόσκλησή μας μέ τήν χαρακτηριστική του εὐγένεια καί προθυμία, καί τόν παρακαλοῦμε νά λάβει τό λόγο.

Σεβαστέ καί ἀγαπητέ κ. Πρόεδρε, πᾶτερ Ἀθανάσιε. Σᾶς εὐχαριστῶ πολύ γιά τά εὐστοχα προλογικά σας λόγια σέ σχέση μέ τό θέμα μου καί ἐπιθυμῶ εὐλικρινά νά ἱκανοποιήσω τό δικαιολογημένο ἐνδιαφέρον τῶν μελῶν τῆς Εταιρείας καί τοῦ ἄλλου ἀγαπητοῦ ἀκροατηρίου.

Πανοσιολογιώτατε, Κυρίες καί Κύριοι, ἐπέλεξα τό ἀποψινό θέμα μέ τό ἴδιο πνεῦμα, μέ τό ὁποῖο εἶχα μιλήσει πρό μηνῶν στήν «Ἀναγνωστική Ἐταιρία» γιά ἕναν ἄλλο σημαντικό Καθηγητή τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας, τόν Μαθηματικό Ἀνδρέα Μαυρομμάτη, τονίζοντας ὅτι στίς περιπτώσεις αὐτῶν τῶν σοφῶν διδασκάλων τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας ἔχουμε πρῶτα-πρῶτα

τό παράδειγμα του *homo universalis*, του «πανεπιστήμονος», πού καλλιιεργεί την καθολική επιστημονική παιδεία και ανταποκρίνεται σ' αυτό πού τό σωστό Πανεπιστήμιο θέλει νά δώσει στους σπουδαστές του, την *universitas*, δηλαδή μία παιδεία γενική, ολοκληρωμένη, και πέρα από την στενή επιστημονική τους ειδίκευση. Και σ'αυτή θυμίζω ότι στην περίπτωση του δυστυχώς πολύ πρόωρα θανόντος, του Μαθηματικού, υπογραμμίζω, 'Ανδρέα Μαυρομμάτη γνωρίσαμε και ένα δεινό φιλόλογο καθώς και έναν έγκριτο γνώστη της 'Ορθόδοξης Θεολογίας, πού μαζί μέ τόν φιλόσοφο Πέτρο Βράιλα 'Αρμένη μετέφρασε από τά γαλλικά ένα σημαντικό τρίτομο θεολογικό έργο, και τέλος ένα πολιτικό άνδρα, πού ή παρουσία του στην πολιτική ζωή του τόπου του τότε είχε ιδιαίτερη βαρύτητα. Προσπάθησα νά μεταδώσω αυτό τό πνεύμα, πού ακριβώς μ'αυτήν χρειάζεται και σήμερα και πού μ'αυτήν λείπει δυστυχώς σέ μεγάλη έκταση.

Στην περίπτωση του Νικολάου Πίκκολου έχουμε επίσης ένα σημαντικό σοφό, ό όποιος – νέος κι αυτός – ήταν στην Κέρκυρα γιά λίγο, αλλά άφησε έντονη τή σφραγίδα του, όπως θα ακούσετε, και ό όποιος εξέλιχθηκε πραγματικά στα έπόμενα χρόνια, κατά τά όποια έδρασε στό Παρίσι κυρίως, σέ ένα σημαντικό παράγοντα της ελληνικής παιδείας. Θα τολμούσα νά πω, έπειδή έζησε στη σκιά του Κοραή, ότι αν δέν ήταν ό Κοραής θα μπορούσε νά είναι εκείνος στη θέση του. Σ' αυτό τό επίπεδο κινήθηκε τό πνεύμα του, τό έργο του και ή δράση του γιά τόν φωτισμό του γένους, γιά την ελληνική παιδεία.

Και τά δύο αυτά πρόσωπα θα ήταν πολύ λιγότερο σήμερα γνωστά – και δυστυχώς παραμένουν πολύ λίγο γνωστά σέ σχέση μέ άλλα ονόματα, πού έδρασαν στην Κέρκυρα ή στίς άλλες έστιες παιδείας – αν δέν συνέβαινε νά διασωθούν στην πολύτιμη Βιβλιοθήκη της «'Αναγνωστικής 'Εταιρίας Κερκύρας» από ένα αντίτυπο των βιβλίων τους, σπανιότατων σήμερα και πολυτιμότητων. Στην περίπτωση του 'Ανδρέα Μαυρομμάτη' είχα έντοπίσει πρό έτών μία σπουδαία φιλολογική μελέτη του 1848, πού άφορα τά σχόλια του Πλουτάρχου στον Πλατωνικό «Τίμαιο», πού συγκεκριμένα τό έργο του Πλουτάρχου «Περί της έν Τιμαίω ψυχογονίας». Τό δημοσίευμα αυτό του Μαυρομμάτη δέν υπάρχει σήμερα ούτε στην πλουσιώτατη σέ δημοσιεύματα εκείνης της εποχής «Γεννάδειο Βιβλιοθήκη» των 'Αθηνών, γι' αυτό και μίλησα γιά σπάνιο εύρημα στην «'Αναγνωστική 'Εταιρία».

'Ακριβώς τό ίδιο συμβαίνει και μέ τόν Νικόλαο Πίκκολο, ό όποιος μετέφρασε και τύπωσε στην Κέρκυρα τό 1824, την πρώτη ούσιαστικά χρόνια της λειτουργίας της 'Ιονίου 'Ακαδημίας, μία πάρα πολύ σημαντική επιστημονικά μετάφραση του κορυφαίου έργου της Νεώτερης Φιλοσοφίας, του «Λόγου περί της μεόδου» του Ντεκάρτ. Και αυτού του έργου έχουμε πάλι ένα μόνο αντίτυπο στην «'Αναγνωστική 'Εταιρία» και δέν έχουμε καν στην «Γεννάδειο». Ένα άλλο αντίτυπο έχουμε μόνο στην «'Εθνική Βιβλιοθήκη της 'Ελλάδος». 'Αλλά και ό Legrand στην περίφημη

Bibliographie Ionienne, τόμος 1 (Παρίσι 1910) σημειώνει «πολύ σπάνιο» (très rare) και μνημονεύει ένα αντίτυπο στην «Βιβλιοθήκη της Σχολής Ἀνατολικῶν Γλωσσῶν» στο Παρίσι. Τό γεγονός εἶναι πραγματικά περίεργο, γιατί τό βιβλίό ὡς διδακτικό βοήθημα πρέπει νά τυπώθηκε σέ μεγάλο γιά τήν ἐποχή ἀριθμό ἀντιτύπων. Μόνο οἱ Συνδρομητές, πού καταχωροῦνται στό τέλος τῆς ἐκδοσης ἐγγράφονται γιά περισσότερα ἀπό 300 ἀντίτυπα. Ποῦ πῆγαν λοιπόν τά ἀντίτυπα, τά ὁποῖα τυπώθηκαν στήν Κέρκυρα σέ κάποιες ἑκατοντάδες τουλάχιστον ἀντιτύπων; Ἀλλά τά βιβλία «ἔχουν τήν μοίρα τους» (habent fata libelli sua, ἔλεγον οἱ Ρωμαῖοι). Κάποια γενική ἐκτίμηση μόνο μποροῦμε νά κάνουμε καί γι' αὐτό τό βιβλίό, πού ὡς διδακτικό ἀκριβῶς κατά κύριο λόγο βοήθημα ἦταν στά χέρια τῶν σπουδαστῶν τῆς Ἀκαδημίας κυρίως, σκορπισμένων ἀργότερα παντοῦ τῆς ἐλληνικῆς γῆς.

Ἐνα λοιπόν μόνο ἀντίτυπο τῆς μετάφρασης τοῦ Ντεκάρτ ἀπό τόν Πίτκολο ἔχουμε στήν Κέρκυρα, ὅσο μπορῶ νά γνωρίζω ὡς τώρα, καί μάλιστα κι αὐτό ἐλλιπές κατά τίς πρώτες αὐθεντικές σελίδες. Εὐτυχῶς ὁμως, χάρις στήν φιλοτιμία κάποιου παλαιοῦ βιβλιοθηκάρου ἢ ἄπλου μέλους τῆς «Ἀναγνωστικῆς Ἑταιρίας», οἱ τέσσερις σελίδες πού λείπουν συμπληρώθηκαν μέ τό χέρι ἀπό κάποιο ἄλλο ἀντίτυπο. Τόν εὐγνωμονοῦμε γι' αὐτή του τήν πράξη. Ἄν δέν εἶχε κάνει τόν κόπο τῆς ἀντιγραφῆς, μέ ὥραία, λεπτή πέννα καί στρογγυλά καθαρά γράμματα, λίγο μεγαλύτερα ὅπου προφανῶς ὑπῆρχαν ἔντονοι χαρακτηρισῆρες (ἡμίμαυρα), θά μᾶς ἔλλειπαν οὐσιαστικά στοιχεῖα τῆς ἐκδοσης, ὁ Πρόλογος καί ἄλλα. Μήν ἐντυπωσιασθεῖτε ἀπό τό φωτοτυπημένο ἀντίτυπο πού ἔχω ἐδῶ νά σᾶς δείξω, μέ δύο σελίδες σέ κάθε φύλλο γιά πρακτικούς λόγους. Τό αὐθεντικό σχῆμα εἶναι τό 8ο μικρό, ὅπως ὅλων σχεδόν τῶν κερκυραϊκῶν βιβλίων τῆς ἐποχῆς, ὥραϊα τυπωμένων στήν Τυπογραφία τῆς Κυβερνήσεως (*Ἐν Κερκύρα, Ἐκ τῆς Τυπογραφίας τῆς Διοικήσεως, 1824*) καί μέ τό γνωστό σῆμα, ἕνα νέο ἐρωτιδέα, πού παίζει ἄρπα. Ὁ ἀκριβής τίτλος: *Πενάτου Καρτεσίου Λόγος περί μεθόδου, τοῦ ὀδηγεῖν καλῶς τόν νοῦν καί ζητεῖν τήν ἀλήθειαν εἰς τάς ἐπιστήμας*. Ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ μεταφρασθεῖς ὑπό Ν. Πίτκόλου, διδασκάλου τῆς Φιλοσοφίας εἰς τήν Ἰόνιον Ἀκαδημίαν.

Ἄς δοῦμε ὁμως τό θέμα μας πιό συστηματικά. Ποιός ἦταν καί πῶς ἤλθε στήν Κέρκυρα ὁ Νικόλαος Πίτκολος ἀπό τήν μακρινή πατρίδα του, γιατί ξέρουμε ὅτι γεννήθηκε τό 1792 ἀπό Θεσσαλούς γονεῖς στό Τούρνοβο ἢ (Μεγάλο Τίρνοβο τῆς σημερινῆς Βουλγαρίας, καί ὄχι στόν Θεσσαλικό Τύρναβο). Θά σᾶς δώσω στήν ἀρχή ἕνα πολύ σχηματικό διάγραμμα τῆς ζωῆς του καί θά τονίσω κάποιες χαρακτηριστικές φάσεις τῆς, μῆς πραγματικά πολυτάραχης ζωῆς, ὅπως δηλώνω καί στόν τίτλο τῆς ὁμιλίας μου. Ὁ Πίτκολος σπούδασε στό Βουκουρέστι, πού ἦταν τότε τό μεγάλο κέντρο ἐλληνικῆς παιδείας στήν Μολδοβλαχία καί εὐρύτερα, μέ διδάσκαλο τόν φημισμένο Κωνσταντῖνο Βαρδαλάχο. Σ' ἐκεῖνον καί στό σπουδαῖο περι-

βάλλον όφείλει τήν μεγάλη έλληνομάθειά του και ιδιαίτερα τήν έπιμελημένη γλώσσα, πού χρησιμοποιει στό κείμενά του (συγγραφές, αλληλογραφία, «ύπηρεσιακά» κείμενα). Στο Βουκουρέστι έμεινε λίγα χρόνια άκόμη ως διδάσκαλος τής Γαλλικής, πράγμα πού σημαίνει ότι ή Γαλλική ήταν ή δεύτερη γλώσσα του, γι' αυτό και πριν από τά ταξίδια του στην επαναστατημένη Ελλάδα και στην Ιταλία πραγματοποίησε ανώτερες σπουδές στο Παρίσι, όπου και τελικά εγκαταστάθηκε και τελείωσε τήν ζωή του τό 1865.

Στήν πρώτη περίοδο τών σπουδών του στην Γαλλία ό Πίκκολος μετέφρασε σέ κατάλληλη για θεατρική διαδασκαλία μορφή τόν «Φιλοκτήτη» τοϋ Σοφοκλέους, κι αυτό για νά παιχθεί από ελληνικό έρασιτεχνικό θίασο το 1818 στην Όδησσό! Πρόκειται για μία από τίς πιό πρώιμες αναβιώσεις τής αρχαίας τραγωδίας στο πνεϋμα τοϋ «ξεσηκωμού» τοϋ άπανταχού Έλληνισμού για τά ελληνικά γράμματα και τήν ελληνική παιδεία και τής προετοιμασίας τής έθνεγερσίας. Καί ήταν τόση ή έπιτυχία τοϋ «Φιλοκτήτη», πού και ό «Λόγιος Έρμης», ή ελληνική περιοδική έκδοση τής Βιέννης, άφιέρωσε πολλούς επαίνους για τήν προσφορά τών νέων τής Όδησσού. Έτσι μαθαίνουμε και τό ότι στην παράσταση συνέπραξε και ένας Ρώσος, «γνωρίζων άριστα τήν Έλληνικήν», αλλά και ότι δημιουργήθηκε θέμα για τό αν ή μετάφραση τοϋ Πίκκολου έγινε από τά αρχαία Έλληνικά ή από κάποια γαλλική μετάφραση. Στο τελευταίο αυτό ό Πίκκολος άντέδρασε άμέσως και κάπως θυμωμένα, εξηγώντας ότι σέ Γάλλο συγγραφέα όφείλει στοιχεία τής θεατρικής μεταφοράς, ενώ τό κείμενο τοϋ «Φιλοκτήτη» τό μετέφρασε από τό πρωτότυπο. Καί αυτό επαληθεύεται βέβαια από τήν σύγκριση τών κειμένων. Θά επανέλθω στο θέμα.

Τό 1821 μέ τήν κήρυξη τής Έπαναστάσεως ό Νικόλαος Πίκκολος έρχεται στην Ελλάδα από τό Παρίσι μέσω Μασσαλίας, Μάλτας, Μάνης και Ύδρας για νά προσφέρει τίς ύπηρεσίες του στον άγώνα. Καί γίνεται μάλιστα άμέσως «Πολίτης τής Ύδρας», όπως λίγοι άλλοι όμογενείς μέ ύψηλή παιδεία και έπιρροή. Η πρώτη άποστολή του ήταν στην έδρα τής Προσωρινής Κυβερνήσεως, κάπου στην Πελοπόννησο, γιατί τό κύριο ενδιαφέρον του ήταν ή οργάνωση τοϋ κράτους, ή συγκρότηση και ή πειθαρχία ένός οργανωμένου κράτους και οί θεσμοί του. Αυτό φαίνεται καθαρά στό γραπτά του, στό όποια έπίμονα πραγματεύεται τίς άρχές, στίς όποιες πρέπει νά βασισθεί ένα έλεύθερο κράτος.

Τό τραγικό είναι ότι οί έντονες, όπως φαίνεται, φιλοδοξίες του, μπορεί και τών συνεργατών του, τόν οδήγησαν γρήγορα σέ ρήξη μέ τήν ήγεςία τής Επανάστασης. Αφορμή ή άντιπροσώπευση τής επαναστατημένης Ελλάδας σέ σύνοδο ήγεμόνων στην Ιταλία και ή αξίωση τών όπλαρχηγών νά συνοδεύσει απλώς, ως γλωσσομαθής, έναν εκπρόσωπο τών αγωνιζομένων Ελλήνων. Ο Πίκκολος εγκατέλειψε τήν Ύδρα και κατέφυγε στο Άργοςτόλι, όπου επεδίωξε νά εργασθεί ως οϊκοδιδάσκαλος ή και δημόσιος διδάσκαλος.

Μᾶς χωρίζουν ἀπὸ τὸ 1792, τὸ ἔτος τῆς γέννησής του, 28 χρόνια. Ὁ Πίκκολος εἶναι ἓνας ὥριμος ἄνδρας καὶ ἐπιστήμων. Καὶ ἐφυγε ἀπὸ τὴν καρδιά τοῦ ἀγῶνα πικραμένος, γιατί ματαιώθηκε ἡ ἐπίσημη ἀποστολὴ πού ἤθελε νὰ ἀναλάβει γιὰ λογαριασμό τοῦ ἐπαναστατημένου γένους, ἀλλὰ γράφει πάντα μέ μεγάλη ἀφοσίωση γιὰ τὸν ἀπελευθερωτικὸ ἀγῶνα. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι φεύγοντας ἀπὸ τὴν Ὑδρα θέλησε νὰ ἐπιστρέψει τὸ τιμητικὸ δίπλωμα, ἀλλὰ οἱ γενναῖοι φρονεῖς Ὑδραῖοι τοῦ ἐδήλωσαν, ὅτι αὐτὸ εἶναι ἓνα «τεκμήριον τῆς φιλογενείας σας καὶ ὑπάρχουσι πάντοτε καὶ ἀμεταθέτως νομίζομεν τὰ ἐν αὐτῷ ἐπαριθμούμενα αἷτια...». Καὶ τὸ κράτησε. Εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὸ ὅμως τὸ γεγονὸς ὅτι πρὶν φύγει ζήτησε ἀπὸ τὸν Πόρο (13.10.1822) νὰ ἀπαλειφθεῖ ἀπὸ τὸ κείμενο ὁ ὅρος «προνόμιον», διότι, ὅπως γράφει, «εἰς τὸ πολιτικὸν σύστημά μας οἱ Ἕλληνες εἶναι ὅλοι ἰσόνομοι».

Εκεῖ στὸ Ἀργοστόλι ἦταν λοιπὸν πού τὸν συνάντησε ὁ Γκίλφορντ σ' ἓνα ταξίδι τοῦ τὸ 1823. Εἶχε καλὲς συστάσεις, ἴσως τὸν εἶχε γνωρίσει στὸ Παρίσι 1-2 χρόνια νωρίτερα σὲ κάποια διέλευσή του ἀπὸ ἐκεῖ, τὸν γνώρισε τώρα προσωπικά καὶ δὲν δίστασε καθόλου νὰ τοῦ προτείνει νὰ ἔλθει στὴν Κέρκυρα νὰ διδάξει τὸ μάθημα τῆς Φιλοσοφίας στὴ νεοσύστατη Ἰόνιο Ἀκαδημία. Ὁ ἴδιος ὁ Γκίλφορντ γράφει, ὅτι εἶχε τὴν ἐξαιρετικὴ τύχη νὰ βρεῖ στὴν Κεφαλληνίᾳ τὸν Νικόλαο Πίκκολο, πού ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς πολυμαθέστερους Ἕλληνες τοῦ αἰῶνα καὶ τὴν περίοδο ἐκείνη χωρίς ἀνειλημμένες ὑποχρεώσεις... («Ma ho avuto la grandissima buona fortuna di trovare il Signore Niccolo Piccolo, di Tornavo, disimpegnato in Argostoli. Egli è certamente uno dei piu eruditi Greci del secolo ed egli ha rivolto la sua attenzione particolarmente alla Filosofia...», Ἀρχεῖο Ἰονίου Γερουσίας – Guilford, Ἐκπαιδευτικά, Φακ. 1, ἀριθμ. 21, 31.3.1823).

Ὁ Πίκκολος δέχθηκε μέ ἱκανοποίηση τὴν πρόσκληση καὶ ἐγινε ἔτσι ὁ πρῶτος Καθηγητὴς τῆς Φιλοσοφίας, «τῆς Ρητορικῆς καὶ τῆς Φιλοσοφίας», ὅπως ἦταν ἡ ἐπίσημη ὀνομασία, στὴν Ἰόνιο Ἀκαδημία. Σῶζεται μάλιστα –καὶ τὸ ἐντόπισα αὐτὸ σήμερα μόλις στὴν «Ἀναγνωστικὴ Ἑταιρία»– ἓνα Σημεῖωμα γιὰ τὴν ἀμοιβή του, εἶναι ἡ ἔγκριση τῆς Γερουσίας (7 Ἰουλίου 1823) γιὰ 150 τάλληρα. Δὲν μπορῶ νὰ ὑπολογίσω πρόχειρα τί ἀντιπροσώπευε τὸ ποσὸ αὐτὸ τότε, θὰ πρέπει πάντως νὰ ἦταν μιὰ πολὺ καλὴ ἀποζημίωση. Σὲ ἄλλη κατάσταση τῶν ἐτήσιων ἀποδοχῶν τῶν καθηγητῶν τὸ 1823 καὶ 1824 ἀναφέρεται ὡς λαβῶν 666 colonnati. Οἱ γραπτὲς μαρτυρίες λένε ὅτι «στὶς 2 μ.μ. τέσσερις μέρες τὴν ἐβδομάδα παρέδιδε μαθήματα Μεταφυσικῆς σὲ μιὰ τάξη δεκαἑξή μαθητῶν».

Γιὰ νὰ καλύψουμε τὸ θέμα: ζωὴ καὶ δράση τοῦ Νικολάου Πίκκολου στὴ Κέρκυρα, φθάνει νὰ ἐπανέλθουμε στὴν μετάφρασή του τοῦ κορυφαίου ἔργου τῆς νεώτερης Φιλοσοφίας, τοῦ «Λόγου περὶ τῆς μεθόδου» τοῦ Καρτεσιῦ. Εἶναι τὸ ἀψευδέστερο τεκμήριον τοῦ ζήλου του νὰ μνησθεῖ στὴ Φιλοσοφία καὶ νὰ ὠφελήσει οὐσιαστικά τοὺς μαθητὲς του στὴν Ἀκαδη-

μία. Βέβαια είναι δικαιολογημένο νά διερωτηθούμε, πώς πρόλαβε μέσα σέ ένα μόνο χρόνο νά μεταφράσει τό κυρίως κείμενο τοῦ μεγάλου Γάλλου φιλοσόφου, τόν βίο τοῦ Καρτεσίου, σέ 44 σελίδες, ἀπό ἕνα ἐγκυρο Γαλλικό Λεξικό, κεφάλαια ἀπό ἕνα ἄλλο σημαντικό σύγγραμμα γιά τήν Λογική, τήν περίφημη «Λογική τοῦ Port-Royal» (*Περί διττῆς μεθόδου, ἥτοι ἀναλύσεως καί συνθέσεως. Ἐκ τῆς Λογικῆς ἢ Τέχνης τοῦ νοεῖν τῶν Arnaud καί Nicole [1662]*) καί νά γράψει καί δικές του (25) ἐρμηνευτικές προσθήκες, πού τυπώθηκαν ταχύτατα ὅλα μαζί στήν Κέρκυρα τό 1824, (σύνολο σελίδων 145). Εἶναι πολύ πιθανό νά εἶχε ἀρχίσει τήν ἐργασία του στό Ἀργοστόλι, γεγονός ὅμως εἶναι ὅτι στήν Κέρκυρα παρουσίασε τό ἔργο ὀλοκληρωμένο, ἐδῶ τό τύπωσε καί βέβαια τό δίδαξε.

Τό βιβλίον ἀφιερώνεται στόν Κεφαλληνία ἱατρό Ἰωάννη Ἀσάνη: Ἀγαθῇ τύχῃ. Ἰωάννη Ἀσάνη, Κεφαλληνίῃ ἱατρῷ ἐλλογίμῳ, πολίτῃ καλῷ κἀγαθῷ, φίλῳ ἐν συμφοραῖς καί εὐπραγίαις πιστῷ, τήν βίβλον τήνδε εὐγνωμονῶν ἀνέθηκεν ὁ Μεταφραστής. Πρόκειται γιά τόν γνωστό γιατρό τοῦ Ἀργοστολίου, πού τόν εἶχε πρῶτος ὑποδεχθεῖ καί προστατεύσει ἀποτελεσματικά. Ἡ ἐκφραση βέβαια «ἐν συμφοραῖς καί εὐπραγίαις» πρέπει νά εἶναι ὑπαγορευμένη ἀπό τήν σχετικά πρόσφατη πικρία του γιά τά ὅσα συνέβησαν στήν Ὑδρα.

Νά ἐπισημάνω ἐδῶ ὅτι κατά τήν –τόσο χρήσιμη γιά μᾶς σήμερα– συνήθεια τῆς ἐποχῆς δημοσιεύεται στό τέλος τοῦ βιβλίου «Κατάλογος τῶν Συνδρομητῶν» μέ 313 ὀνόματα ἐκείνων, πού εἶχαν προεγγραφεῖ γιά τήν ἀγορά ενός ἢ περισσοτέρων ἀντιτύπων. Μερικές χαρακτηριστικές λεπτομέρειες: ἀπό τήν Κέρκυρα 54 Συνδρομητές γιά 121 ἀντίτυπα (τά περισσότερα ὁ «Ἐξοχώτατος Λόρδ Μέγας Ἀρμοστής Φρεδερίκος Ἄδαμ» 6, ἡ «Εὐγενεστάτῃ Λέδῃ (sic) Ἄδαμ 5², ὁ «Ἐκλαμπρότατος Ἀρχων τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας Κόμης Γυίλφορδ» 10, ὁ «Ἐφορος τῆς Ἀκαδημίας Δρ. Ἰω. Καραντηνός» 5, ὁ «Δρ. τῆς Θεολογίας Κύρ. Θεόκλητος Φαρμακίδης» 5, ὁ «Δρ. τῆς Φιλολογίας Κύρ. Κωνσταντῖνος Ἀσώπιος» 5, ὁ «Ἰατρός Δρ. τῆς Βοτανικῆς Κύρ. Στυλιανός Σπαθῆς» 10, ὁ «Ἐξοχώτατος Στρατηγός Πάτρικ Ρόσς» 4, ὁ «Rev'd. G. Winnok, chaplain to the forces» 5, κ.ἄ), ἀπό τήν Ζάκυνθο 137 (οἱ περισσότεροι!, 10 ἀντίτυπα ὁ Πανιερώτατος Μητροπολίτης Ζακύνθου Γαβριήλ), τήν Κεφαλληνία 27 (μόνον!, 5 ὁ «Resident Lt. Colonel C.J. Napier), τήν Ἰθάκη 56, τά Κύθηρα 20 καί τό Μεσολόγγι 19 (4 ἀντίτυπα «ὁ Κύρ. Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος).

«Μόττο» τοῦ ἔργου, στό ἐσώφυλλο ὁ «ἀφορισμός» τοῦ Descartes, στήν ἀρχή τοῦ «Λόγου»: «Δέν φθάνει νά ἔχη τις νοῦν καλόν, ἀλλά τό κύριον εἶναι νά τόν μεταχειρίζεται καλά». Ἀκοῦστε ὅμως τίς πρῶτες παραγράφους τοῦ Προοιμίου τοῦ Μεταφραστῆ μας, γιά νά ἐκτιμήσετε τό παιδαγωγικό καί ἐκπαιδευτικό ἦθος του τήν ἐποχή ἐκείνη τῶν ἀπαρχῶν τῆς Πανεπιστημιακῆς παιδείας στόν ἀγωνιζόμενο ἀκόμη γιά τήν ἐλευθερία του Ἑλληνισμός: «Εἰς τόν βίον τοῦ συγγραφέως (ἐνν. τοῦ Descartes) θέλει ἰδεῖ ὁ ἀναγνώστης δύο ἀπό τὰς αἰτίας, αἱ ὁποῖαι μέ παρεκίνησαν νά μεταφρά-

σω τόν παρόντα Λόγον. Πρώτον, ὡς καλλίστην προπαρασκευήν εἰς τήν σπουδήν τῆς φιλοσοφίας, καί δεύτερον ὡς περιέχοντα τοὺς ὀρθότερους κανόνας τοῦ φιλοσοφεῖν ἢ ζητεῖν τήν ἀλήθειαν. Μέ ταῦτα τὰ προτερήματα, διά τὰ ὁποῖα τό σύγγραμμα τοῦτο τοῦ Πατρός τῆς ἀληθοῦς φιλοσοφίας (ὡς τόν ὀνομάζει ὁ ἑνδοξος Dugald Stewart) νομίζεται κλασικόν..., κανέν βιβλίον ἴσως δέν εἶναι ἐπιτηδειότερον νά ἐρεθίσῃ τήν περιέργειαν καί φιλομάθειαν ἢ νά διεγείρῃ τήν ἐνέργειαν τοῦ λόγου καί τῆς σκέψεως. Ὁ Συγγραφεύς ἐν ᾧ παραστένει σύνοψιν ὅλων τῶν ὑποκειμένων τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως, τά ἐκθέτει μέ τρόπον ἐλκυστικόν, καί μέ τό θέλητρον τῆς ἡδονῆς βοηθεῖ ἀκόμη τήν προσοχήν τοῦ ἀναγινώσκοντος».

Προσέξτε ὅμως καί τήν παράγραφο πού ἀκολουθεῖ: « Ἴσως τό προτέρημα τοῦτο φανῇ ἐλάττωμα εἰς ἐκείνους, ὅσοι πρώτην ἀρετήν τῶν διδακτικῶν βιβλίων νομίζουν τήν ξηρότητα, ἴσως μὴ εὗρισκοντες εἰς αὐτό ὀρισμούς καί ὑφορισμούς, διαιρέσεις καί ὑποδιαίρεσεις, προτάσεις καί συμπεράσματα, σχόλια καί παρασχόλια, μάλιστα δέ ἀσυνήθεις καί τρομακτικὰς λέξεις Ἡ ἀληθὴς μέθοδος τῆς διδασκαλίας συνίσταται εἰς τήν τάξιν, τήν συνάρτησιν καί σαφήνειαν τῶν ἰδεῶν, καί ὅχι εἰς ἐπιτηδευμένα σχήματα....». Καί λίγο παρακάτω: « Ἡ ἱστορία τῶν μεγαλοφυῶν ἀνδρῶν εἶναι ἱστορία τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Κατά τοῦτον τόν λόγον τό ἀνά χειρας σύγγραμμα εἶναι τμήμα φιλοσόφου ἱστορίας πολῦτιμον, ἐπειδὴ περιγράφει καί τήν κατάστασιν, εἰς τήν ὁποίαν εὗρηκεν ὁ Καρτέσιος τὰς ἐπιστήμας, καί τήν γενομένην δι' αὐτοῦ ἀνόρθωσιν. Ἐπομένως ὀρίζει τήν ἐποχήν, εἰς τήν ὁποίαν διελύθη τό σκότος τῆς Σχολαστικῆς καί ἀνέλαμψε τό φῶς τῆς ὑγιοῦς φιλοσοφίας ...».

Καί σέ ἄλλο σημεῖο τῶν ἐξαιρετικῶν πλούσιων Προλεγομένων, πλούσιων σέ κρίσεις, στοιχεῖα ἀπό τῆ ζωῆ τοῦ φιλοσόφου καί κυρίως τίς ἀντιδράσεις στήν Γαλλία, διαβάζουμε ἀκόμη: «Διά νά μὴ βαρύνω τόν ἀναγνώστην μέ πλῆθος μαρτυριῶν, ἀρκοῦμαι νά φέρω ἐδῶ μίαν μόνην, πρό ἐνός ἔτους γραφθεῖσαν ἀπό συντετόν καί πεπαιδευμένον Γάλλον. Ὁ περὶ Μεθόδου Λόγος εἶναι ἓν ἀπό τ' ἀριστουργήματα τοῦ ἀνθρωπίνου νοός... Κανείς δέν θέλει ποτέ προτείνει φρονιμωτέρας συμβουλὰς εἰς τοὺς ζητοῦντας τήν ἀλήθειαν, οὐδέ φανῇ ἱκανώτερος νά ἐμπνέῃ λογισμούς ὀρθοῦς καί ὑψηλὰ φρονήματα. Τότε θέλω πιστεῦσαι ὅτι σπουδάζεται μεταξύ ἡμῶν ἡ φιλοσοφία, ὅταν ἰδῶ τόν Λόγον ἐκεῖνον ἀνά χειρας ὅλων τῶν νέων, ὅσοι φοιτῶσιν εἰς τὰς ἡμετέρας Ἀκαδημίας». Προσέξτε ὅμως καί τήν κατακλείδα: «Πρός τοῦτοις τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τὰ συγγραμμάτα ἔχουσι κάποιον ἐξαιρετόν χάρισμα, τό ὁποῖον τὰ φυλάττει διά παντός ἀξιοσπούδαστα... Τῶν τοιούτων ἀνδρῶν καί τὰ σφάλματα ἀκόμη εἶναι ὠφέλιμα, διότι εἶναι σφάλματα μεγαλονοίας καί δεικνύουν ἐναργῶς τὰ ὅρια τῆς δυνάμεως καί τῆς ἀδυναμίας ἡμῶν... Παρόμοια σφάλματα ἀπαντῶνται καί εἰς τόν παρόντα Λόγον, τὰ περισσότερα ὅμως ἐξ αὐτῶν ἀναφέρονται εἰς τήν Φυσικὴν καί τήν Φυσιολογίαν. Ἐν γένει, περιττόν ἐστοχάσθην ν' αὐξήσω τόν ὄγκον τοῦ βιβλίου μέ ἀναιρέσεις, διότι οἱ μὲν

ειδήμονες τὰ διακρίνουσιν ἀφ' ἑαυτῶν, οἱ δὲ μαθητεύοντες (διὰ τοὺς ὁποίους ἐξαιρέτως ἔγεινεν ἡ μετάφρασις) ὀδηγοῦνται νὰ τὰ γνωρίσουν ἀπὸ τοὺς διδασκάλους των. Οἱ ἄλλοι δὲν ἔχουν καμμίαν βλάβην νὰ φοβηθοῦν... Ἐν Κερκύρα, 5 Νοεμβρίου 1824».

Ἡ κρίση αὐτὴ τοῦ Πίκκολου εἶναι ἀσφαλέστατα πολὺ σημαντική. Καί ἦταν βέβαια ὁ Ἑλληνας διδασκαλὸς τῆς Φιλοσοφίας καλὰ ἐνημερωμένος γιὰ τίς προόδους τῆς ἐπιστήμης στὶς εὐρωπαϊκὲς χώρες στὴν Μετανευτώνειο ἐποχὴ, ἀφοῦ ἔχει ζήσει στὸ Παρίσι καὶ ἔχουμε ἀποδείξεις τῆς μεγάλης γλωσσομάθειάς του. Γι' αὐτὸ καὶ ἔχει τὴν παρρησίαν νὰ μιλάει γιὰ ἀρχές πού ἔχουν μόνιμη ἀξία καὶ γιὰ γνώσεις πού ἔχουν ξεπεραστεῖ ἀπὸ νεώτερες ἐπιστημονικὲς κατακτήσεις. Μόνιμη ἀξία γιὰ τὸν Πίκκολο ἔχει ἡ ἀρχὴ τῆς ὀρθῆς μεθόδου: «ἀρχὴ καὶ ψυχὴ τῆς ὀρθῆς φιλοσοφίας εἶναι ἡ ὀρθὴ μέθοδος». Καὶ πραγματικὰ τὸ πρόβλημα τῆς μεθόδου ἔχει βασικὴ θέση στὸ διδακτικὸ ἔργο του. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε ἐπέλεξε νὰ διδάξει ἐξ ἀρχῆς Καρτέσιο καὶ ἀνέλαβε τὸ σπουδαῖο ὅσο καὶ δύσκολο καθήκον νὰ μεταφράσει –σέ μιὰ ἐποχὴ μάλιστα μέ ἀδιαμόρφωτη ἀκόμη σέ μεγάλο βαθμὸ τὴν ἑλληνικὴ φιλοσοφικὴ ὁρολογία– τὸ κορυφαῖο ἔργο τῆς νεώτερης Φιλοσοφίας τὸν «Λόγο περὶ τῆς μεθόδου». Γιὰ τὴν σημασίαν τῆς μάλιστα σπεύδει νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν μαρτυρίαν τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας: «Τόσον πληροφορημένοι ἦσαν οἱ Ἕλληνες περὶ τῆς ἀληθείας ταύτης, ὥστε εἰς τὴν γλῶσσαν αὐτῶν τὸ Μέθοδος εἶχε καταντήσει συνώνυμον μέ τὸ Ἐπιστήμη. Ἴδε Ἀριστοτέλους Ἠθικά Νικομάχεια Α, α'». (Στὸ θέμα θὰ ἐπανέλθω λίγο παρακάτω).

Στὴν Κέρκυρα λοιπὸν τὸ 1824, τόσο πρῶιμα, ἀκούγεται ὁ φωτισμένος λόγος τοῦ πρώτου Καθηγητοῦ τῆς Φιλοσοφίας στὴν Ἰόνιον Ἀκαδημία, τοῦ Νικολάου Πίκκολου, πού ἦλθε ἀπὸ τὴν μακρινὴ Ἀνατολικὴ Ρωμυλία νὰ διδάξει Descartes στοὺς νεαροὺς ζηλωτὲς τῆς ἀνώτερης παιδείας στὸ πρῶτο, πρότυπο πραγματικὰ, ἀνώτατο πνευματικὸ Ἰδρυμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἀλλά..., ἀλλὰ δυστυχῶς μόλις ἐπρόλαβε νὰ κυκλοφορήσῃ τὸ βιβλίον καὶ ὁ Πίκκολος ἐγκατέλειψε τὴν Κέρκυρα! Δίδαξε λοιπὸν μίαν μόνον ἐκπαιδευτικὴ χρονιά καὶ τὸ 1826 ζήτησε καὶ ἐπῆρε –ἐκπαιδευτικὴ θὰ λέγαμε σήμερα– ἄδεια γιὰ νὰ πάει στὴν Ἰταλία, ὅπου ἤθελε νὰ ὁλοκληρώσῃ τίς Ἰατρικὲς σπουδὲς του. Πραγματικὰ αὐτὸς φαίνεται ὅτι ἦταν ἐξ ἀρχῆς ὁ τελικὸς στόχος του, ἡ Ἰατρικὴ. Στὴν Κέρκυρα ὅμως ὁ Πίκκολος δὲν ξαναγύρισε ποτέ.

Καὶ μίαν χαρακτηριστικὴ λεπτομέρεια. Στὴν Ἰταλία ὁ Νικόλαος Πίκκολος ἐνεγράφη καὶ ἐφοίτησε ὡς «Διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφίας τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας», γιατί ὅπως ἀποδεικνύεται, ἡ Ἀκαδημία στὴν Κέρκυρα, καίτοι μόλις ἀρχίζει τὸ ἔργο της, εἶχε τὸ δικαίωμα ὡς Ἀνώτατο Ἐκπαιδευτικὸ Ἰδρυμα, ἀναγνωρισμένο προφανῶς μέ ἐνέργειες τοῦ Λόρδου Γκίλφορντ ἀπὸ Ἀγγλικά Πανεπιστήμια, νὰ ἀπονέμει ἀκαδημαϊκοὺς τίτλους. Ἐτσι γνωρίζουμε, ὅτι στὴν πρώτη μάλιστα ἀπὸ τὴν ἐναρξὴ τῶν μαθημάτων πανηγυρικὴ συνεδρίαση ἡ Ἰόνιος Ἀκαδημία ἀπένειμε τὸν τίτλον τοῦ διδάκτορος

στους τρεις πρώτους Καθηγητές της, πού δέν είχαν τόν τίτλο αυτό από ξένα Πανεπιστήμια.

Ἄς δοῦμε ὅμως πῶς ἐκτιμᾷ καί πῶς παρουσιάζει τόν Πίτκολλο ὁ ἴδιος ὁ Γκίλφορντ. Στήν Ἐκθεσή του πρὸς τήν Κυβέρνηση τῆς Ἰονίου Πολιτείας μέ χρονολογία 31 Μαρτίου 1823, στήν ὁποία ἀναφέρθηκα ἤδη, γράφει: «Ἐνῶ εὕρισκόμεν ἐν μεγάλῃ ἀδημονίᾳ διὰ τόν διορισμόν Μεταφυσικοῦ, ἔσχον τήν μεγίστην εὐτυχίαν νά εὕρω τόν Κύριον Ν. Πίτκολλον ἐκ Τορνάβου (di Tornavo)... Οὗτος ἔστρεψε τήν προσοχήν αὐτοῦ ἰδίᾳ εἰς τήν Φιλοσοφίαν, παραδεχθεὶς τὰς ἀρχάς τῆς Σκωτικῆς σχολῆς. Ὅθεν μετὰ θάρρους συνιστῶ αὐτόν εἰς τήν κυβέρνησιν καί θεωρῶ τόν ἑαυτόν μου εὐτυχή, διότι δύναμαι νά προσθέσω ὅτι οὗτος εἶναι ἔτοιμος νά ἀρχίσει τὰς παραδόσεις του κατὰ τόν προσεχῆ Νοέμβριον».

Ἐνα χρόνο ἀργότερα ἔχουμε μιά ἀκόμα σημαντική μαρτυρία τοῦ Γκίλφορντ σέ ἐπιστολή του πρὸς τόν Maitlant: «Ὁ κ. Νικόλαος Πίτκολλος ἐξεπαιδεύθη κυρίως ἐν Παρισίοις. Μετὰ ταῦτα ἔμεινε ἐπὶ ἓνα χρόνον ἐν Κεφαλληνίᾳ, ὅπου ἐγὼ εὗρον αὐτόν κατὰ τό παρελθόν ἔτος. Οὗτος διδάσκει Μεταφυσικὴν ἀκολουθῶν τό Σύστημα τοῦ Reid καί τοῦ Stuart (sic) καί δέν ἀποδέχεται τὰς ἐπικινδύνους ἀρχάς τῆς Γερμανικῆς σχολῆς (!). Ἦκουσα σχεδόν ὅλας τὰς παραδόσεις του, εὗρον δέ αὐτάς σαφεῖς, εἰς γλῶσσαν γλαφυράν καί καθ' ὁλοκληρίαν ἀπηλλαγμένας τῶν ἐπικινδύνων ἐκείνων ἀρχῶν, αἵτινες δυστυχῶς εὐκόλως δύνανται νά εἰσχωροῦν εἰς ἐπιστήμην τόσον ἀναγκαίαν ὅσον καί λεπτήν» (Ἀρχεῖο Guilford στήν Ἀναγνωστικὴ Εἰταιρία Κερκύρας, Φ. V 3).

Ἄς παρατηρήσουμε ὅτι ὁ Γκίλφορντ ἐπιμένει, μέ τήν ἀγγλικὴ παιδεία του δικαιολογημένα, στή μνεῖα τοῦ Στιούαρτ (Stewart) καί τῆς Σκωτικῆς σχολῆς, τῶν ὁποίων ὁπαδὸ θεωρεῖ τόν Πίτκολλο³. Θά θυμηθεῖτε ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Πίτκολλος στό Προοίμιο τῆς Μετάφρασῆς του ἐπικαλεῖται τόν «ἐνδοξον Dugald Stewart», πού ἀποκάλεσε τόν Descartes «Πατέρα τῆς ἀληθοῦς Φιλοσοφίας». (Μαζί μέ τόν Thomas Reid εἶναι πραγματικά ὁ Stewart ἐκπρόσωπος τῆς Σκωτικῆς σχολῆς, ἡ ὁποία δέχθηκε ἰδιαίτερα τήν ἐπίδραση τῆς διδασκαλίας τοῦ Descartes).

Στό σημεῖο αὐτὸ ἔχω τήν ἱκανοποίηση νά σᾶς μεταφέρω μιά ἄγνωστη μαρτυρία ξένων περιηγητῶν (*Tableau de la Grèce en 1825 ou Recit des Voyages de M. J. Emerson et du Cte Pecchio*, traduit de l' Anglais par Jean Cohen, Paris 1826) πού ἀναφέρονται μέ μεγάλη συντομία στήν διέλευσή τους ἀπὸ τήν Κέρκυρα τὸ 1825, μνημονεύοντας σχεδόν ἀποκλειστικά τήν λειτουργία καί ταχεῖα ἀνάπτυξη τοῦ νεοσύστατου «Πανεπιστημίου», «πού ἐνθαρρύνει ἰδιαίτερα τήν καλλιέργεια τῶν γραμμάτων καί τήν παραγωγή βιβλίων στήν ἑλληνικὴ γλῶσσα». Καί ἐπὶ λέξει: «Ὅταν ἐπήγαμε νά συναντήσουμε τόν κ. Πίτκολλο, καθηγητὴ τῆς Ρητορικῆς καί τῆς Ἠθικῆς Φιλοσοφίας, τόν εὕρηκαμε ἀπασχολημένο μέ τήν μετάφραση γιὰ τοὺς μαθητὲς του ἐνὸς δοκιμίου τοῦ Δρος Brown⁴. Μόλις λίγες ἡμέρες

ένωρίτερα είχε κυκλοφορήσει ή Μετάφρασή του σέ Νέα Έλληνική Γλώσσα τοῦ ἔργου τοῦ Decartes «Recherche de la Vérité».

Ὁ Πίκκολος ἔζησε καί σπούδασε στήν Bologna καί στήν Pisa ὡς τό 1829. Δέν ἀφοσιώθηκε ὁμως ἀποκλειστικά στήν Ἱατρική. Τό 1829 ἔχουμε δημοσιευμένη στήν Πίζα μία προαγγελία του γιά ἔγγραφή συνδρομητῶν στό ἔργο του «Φιλομούσου ἀράεργα», στό ὁποῖο μεταφέρει σέ καινούργια γαλλική μετάφραση ἀρχαία λυρική ποίηση, ἀλλά καί παλαιότερους εὐρωπαϊούς ποιητές (στήν Κέρκυρα ή ἔγγραφή «παρά τῷ κ. Ἀσωπίῳ», στήν Κεφαλληνία «παρά τῷ κ. Ἰω. Ἀσάνη καί Δ. Κοριαλένιῳ», «ἐν Ὁδησσῷ παρά τῷ κ. Κ. Βαρδαλάχῳ», κλπ. Τό βιβλίό ἐκδόθηκε τελικά τό 1838 στό Παρίσι). Τό ὅτι ἦταν ἓνας πραγματικά προικισμένος φιλόλογος τό ξέρουμε καί ἀπό τά ἐπόμενα ἔργα του, τυπωμένα τά περισσότερα στό Παρίσι, ὅπου ἔζησε ὡς τόν θάνατό του τό 1865, μέ ἐνδιάμεσες περιόδους ἐνδιαφέροντες καί πολυτάραχες... Στήν συγγραφική του δράση θά ἀναφερθῶ ἀναλυτικότερα στό τέλος τῆς ὁμιλίας μου.

Τόν Νικόλαο Πίκκολο διαδέχθηκε στήν Ἴονιο Ἀκαδημία ἓνας ἐπίσης «ξένος», ὁ Σμυρναῖος Γεώργιος Ἰωαννίδης, καθηγητής κυρίως τῆς Ἑλληνικῆς Φιλολογίας. Κι αὐτός, παραδόξως ἐδίδαξε τά φιλοσοφικά μαθήματα ἐνάμιση χρόνο μόνο. Δέν ἔχουμε ἀκριβεῖς πληροφορίες γιά τό τί συνέβη καί ἐγκατέλειψε τήν ἔδρα τῆς Φιλοσοφίας, ἐνῶ παρέμεινε γιά πάντα στήν Κέρκυρα, ἐδῶ παντρεύτηκε καί πέθανε τό 1892 σέ ἡλικία 100 ἐτῶν! Καί ἦταν συνομήλικος τοῦ Πίκκολου! Πρόσφατα μόνο ἔχουμε μία πολύ καλή μονογραφία γιά τόν Γεώργιο Ἰωαννίδη καί τόν ἀδελφό του Παναγιώτη, λόγιό κι αὐτόν, πού ἔδρασε στήν Σμύρνη καί στήν Χίο καί δέν ἦλθε ποτέ, οὔτε γιά λίγο, στήν Κέρκυρα⁵.

Ὅπως εἶναι γνωστό, μετά τόν Πίκκολο καί τόν Ἰωαννίδη, τό 1827 Καθηγητής τῆς Φιλοσοφίας στήν Ἴονιο Ἀκαδημία (ὡς τό 1835) γίνεται ὁ Νεόφυτος Βάμβας, ὁ πῶ γνωστός βέβαια σοφός δάσκαλος καί συγγραφέας, ὁ λόγιος κληρικός (1770-1855) μέ τήν πολύχρονη δράση καί τίς πολλές ἐκδόσεις ἀρχαίων συγγραφέων καί ἄλλων συγγραμμάτων ἀπό τήν μετάκλησή του κυρίως στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, τοῦ ὁποῖου ή ἱδρυση καί ή ἀνάπτυξη προκάλεσε δυστυχῶς «ὡς μή ὤφειλε» τήν ἀναστολή λειτουργίας καί τήν διάλυση τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας! Στήν Ἀθήνα ὁ Βάμβας ἐξέδωσε τό 1838 τά «Στοιχεῖα Φιλοσοφίας», πού περιέχουν (κατά τήν παράδοση, θά λέγαμε τῶν μαθημάτων τοῦ Πίκκολου) ἰδιαίτερο κεφάλαιο ἀφιερωμένο στό πρόβλημα τῆς μεθόδου. Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι καί στό «Ἐγχειρίδιον Ἠθικῆς» του (1853) ὁ Βάμβας προσθέτει Παράρτημα μέ τίτλο «Σύντομος θεωρία μετά κανόνων τῆς ἀναλυτικῆς καί συνθετικῆς μεθόδου»⁶.

Ἐπιτρέψτε μου ἐδῶ νά ἀναφερθῶ καί νά σᾶς δείξω ἓνα πρόσφατο παλαιοπωλικό μου ἀπόκτημα: *Νεοφύτου Βάμβα, Συντακτικόν τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Γλώσσης, εἰς τό ὁποῖον προηγεῖται Σύντομος θεωρία τῶν*

νοητικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου, τῆς μορφώσεως τῶν ιδεῶν καί τῆς Γενικῆς Γραμματικῆς, εἰς τό τέλος δέ ἐπροστέθησαν εἰσαγωγικά τινες ιδέαι περί Ποιητικῆς. Ἐν Κερκύρα, Ἐκ τῆς Τυπογραφίας τῆς Διοικήσεως 1828. Ὅπως βλέπετε ἀπό τόν ὑπότιτλο, ὁ συγγραφέας δέν προσφέρει ἕνα ἀπλό ἐγχειρίδιο Συντακτικοῦ, ἀλλά καλύπτει καί θεωρητικά θέματα Γλωσσολογίας μέ ψυχολογική-φιλοσοφική ὑποδομή. Τό βιβλίον κυκλοφόρησε στήν Κέρκυρα τόν πρῶτο ἀκριβῶς χρόνο τῶν μαθημάτων του στήν ἔδρα τῆς Φιλοσοφίας. Ὁ Βάμβας ἐδίδασκε ὅμως καί Ἀρχαία Ἑλληνική γλώσσα καί φιλολογία. Τήν φήμη του βέβαια ὡς ἑνός ἀπό τοῦς σπουδαιότερους νεώτερους «διδασκάλους τοῦ γένους» τήν ὀφείλει στήν δράση του στήν Ἀθήνα. Ἐκεῖ δέν μετακινήθηκαν ὅμως ποτέ οἱ ἄλλοι καί ὄχι λιγότερο σπουδαῖοι Καθηγητές τῆς Φιλοσοφίας, τῶν Γραμμάτων, τῶν Μαθηματικῶν κ.λπ. τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας, πού ἔμειναν ἴσως γι' αὐτό σχεδόν ἄγνωστοι στό εὐρύτερο κοινό.

Στό σημεῖο αὐτό πρέπει νά ἀναφέρω ἕναν ἀκόμη σπουδαῖο διδάσκαλο τῆς Φιλοσοφίας στήν Ἰόνιον Ἀκαδημία, πού δέν εἶναι ἄλλος ἀπό τόν μεγάλο ποιητή μας Ἀνδρέα Κάλβο. Ἐμεινε κι ἐκεῖνος γιά λίγο στήν Κέρκυρα μέ τήν ιδιότητα τοῦ Καθηγητοῦ τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας, σέ τρεῖς σύντομες περιόδους (1826-27, 1836-37 καί 1840-41), χωρίς νά γνωρίζουμε πολλά γιά τήν δράση του. Εἴμαστε ὅμως τώρα πολύ εὐτυχεῖς γιά μιὰ πρόσφατη σπουδαιότατη ἀνακάλυψη, πού παίρνω τό δικαίωμα νά ἀνακοινώσω δημόσια σήμερα γιά πρώτη φορά. Στό ἰδιωτικό ἀρχεῖο τῆς οἰκογένειας Ἀλιπράντη στήν Κεφαλληνία ἀνακαλύφθηκαν τό 1987 μιὰ σειρά ἀπό ἄγνωστες ἕως σήμερα «παραδόσεις» Πανεπιστημιακῶν Καθηγητῶν τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας, οἱ ὁποῖες ἀφοροῦν μαθήματα πού ἔγιναν στήν Κέρκυρα ἀπό τό 1828 ἕως τό 1844 περίπου. Ἀνῆκαν στοὺς ἀδελφούς Ἀλιπράντη, καί συγκεκριμένα τά πενήντα δύο «Μαθήματα Φιλοσοφίας» τοῦ Ἀνδρέα Κάλβου κατὰ τό διδακτικό ἔτος 1840-41 εἶναι γραμμένα ἀπό τόν τότε ἱεροσπουδαστή Θεμιστοκλῆ καί ἀργότερα ἱερομόναχο Θεόκλητο Ἀλιπράντη. Τό χειρόγραφο εὐτύχησε νά ἐντοπίσει καί νά ἔχει στά πολύ καλά χέρια του ὁ δισέγγονος τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Θεοκλήτου κ. Παναγῆς Ἀλιπράντης, Φιλόλογος στήν Δευτεροβάθμια Ἐκπαίδευση, ὁ ὁποῖος μέ τήν δέουσα ἐνθάρρυνση προχωρεῖ τώρα στό ἐρευνητικό μέρος τῆς Διδακτορικῆς Διατριβῆς του στό Πανεπιστήμιό μας, μελέτη πού θά καλύψει συνολικά τήν διδασκαλία τῆς Φιλοσοφίας στήν Ἰόνιον Ἀκαδημία ἀπό τόν Νικόλαο Πίγκολο ἕως τόν Πέτρο Βράϊλα Ἀρμένη καί θά συνοδεύσει τήν ἔκδοση –σέ λίγα χρόνια ἐλπίζω– τῶν μαθημάτων τοῦ Κάλβου μέ τόν ἐπιβαλλόμενο ἄρτιο ἐπιστημονικό τρόπο.

Μετά τό σημαντικό αὐτό νέο νά ἐπανέλθουμε στόν Νικόλαο Πίγκολο! Ὁ σπουδαῖος Βρεττανός μελετητής τοῦ πνευματικοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων στήν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας G. P. Henderson, στό δεῦτερο σημαντικό

έργο του⁷, τήν Ἱστορία τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας, στήν τελική ἐκδοση τῆς Σκωτικῆς Ἀκαδημίας τοῦ Ἑδιμβούργου τοῦ 1988, ἀφιερώνει στόν Νικόλαο Πίκκολο ἓνα σύντομο Παράρτημα στό κεφάλαιο γιά τούς πρώτους χρόνους τῆς λειτουργίας τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας (σελ. 29-32). Ἀπό τίς κρίσεις του σᾶς μεταφέρω τήν πιό χαρακτηριστική: «Ἀπό πολλές ἀπόψεις ἓνας ἀπό τούς πιό ἐνδιαφέροντες ἀρχικούς διορισμούς καθηγητῶν, πού ἔκανε ὁ Γκίλφορντ, ἦταν τοῦ Νικολάου Πίκκολου, πού ἀναφέραμε ἤδη ὡς τόν μεταφραστή τοῦ «Περί τῆς μεθόδου λόγου» τοῦ Ντεκάρτ. Ὁ διδάσκαλος αὐτός τῆς φιλοσοφίας λέγεται ὅτι γεννήθηκε ἀπό Θεσσαλούς γονεῖς στό Τούρναβο τῆς Βουλγαρίας, ὅπου μαθήτευσε σέ ἑλληνικό σχολεῖο ...».

Ὁ Ἀπόστολος Βακαλόπουλος στόν Δ' τόμο τῆς «Ἱστορίας τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ» (1973) θέλει τόν Πίκκολο «ἀντιπροσωπευτικό τύπο βούλγαρου διανοουμένου». Θά ἐπανέλθω στό θέμα, πού σπεύδω νά δηλώσω ὅτι δημιούργησαν σύγχρονοι Βούλγαροι ἱστορικοί γιά τήν καταγωγή καί τήν δράση τοῦ φιλοσόφου μας. Δέν εἶναι ὁμως δύσκολο νά τοποθετήσουμε στίς πραγματικές διαστάσεις του τό βουλγαρικό στοιχείο, πού περιορίζεται στό γεγονός ὅτι ὁ Πίκκολος γεννήθηκε στή χώρα ὅπου εἶναι σήμερα ἡ Βουλγαρία. Γνωρίζουμε καλά ὅτι ἡ ἐκπαίδευσή του συνεχίστηκε στό Βουκουρέστι, στήν Bologna καί στήν Pisa, πρὶν ἐγκατασταθεῖ στό Παρίσι μετά τήν δράση του στήν Ἑλλάδα. Τά ἑλληνικά γράμματα εἶναι ἄλλωστε ἐκεῖνα πού τόν ἀπασχόλησαν συνεχῶς σ' ὅλη τή ζωή του.

Καί γιά τήν νεώτερη Φιλοσοφία ἔδειξε ζωηρό ἐνδιαφέρον ὁ Πίκκολος, ἐνῶ ἡ ἐπαγγελματική του κατάρτιση καί δράση ἀνήκει βέβαια στόν χώρο τῆς Ἱατρικῆς. Μετά τήν σύντομη περίοδο τῆς διδασκαλίας του στήν Κέρκυρα ὁ Πίκκολος ἐπέστρεψε μέσω Βουκουρεστίου στό Παρίσι, ὅπου ἐνῶ ἀσκοῦσε τήν ἱατρική ἐπιδόθηκε στήν ἐκδοση ἀρχαίων ἐλληνικῶν κειμένων σέ μεγάλη κλίμακα. Στόν τομέα αὐτόν συνεργάστηκε στενά μέ τόν Ἀδαμάντιο Κοραῆ, γνωρίζουμε μάλιστα ὅτι κάποτε ἐνήργησε ὡς σύνδεσμος μεταξύ Κοραῆ καί Jeremy Bentham.

Γιά τήν σημασία καί τήν ἀξία τοῦ μεταφραστικοῦ τοῦ ἔργου στήν Κέρκυρα μέ τήν ἐλληνική ἐκδοση τοῦ περίφημου «Λόγου περί τῆς μεθόδου» τοῦ Ντεκάρτ πρέπει νά σημειωθοῦν καί τά ἀκόλουθα. Ὁ ἴδιος ὁ Πίκκολος λέγει στόν Πρόλογο τοῦ βιβλίου, ὅτι ἀνέλαβε τήν μετάφραση εἰδικά γιά τήν ἐξυπηρέτηση τῶν σπουδάζόντων, ἐννοεῖ ὁμως γενικά τούς φιλομαθεῖς καί τούς φίλους τῆς γνώσης καί τῆς σοφίας. Ἡ γενική ἐντύπωσή μας εἶναι ὅτι πρόκειται γιά ἐργασία ἐπίπονη καί πολύ σπουδαία, πού δέν μπορεῖ νά ἔγινε ὅλη στήν Κέρκυρα κατά τό διάστημα ἀπό τήν ἀφιξή του ἐκεῖ ἕως τόν Νοέμβριο τοῦ 1825, ὅταν τό ἔργο δόθηκε γιά ἐκτύπωση.

Ἕνας νεώτερος μεταφραστής τοῦ «Λόγου περί τῆς μεθόδου», ὁ Χρήστος Χρηστίδης (Ἐκδόσεις Παπαζήση «Φιλοσοφία-Πηγές», 1948, Β' ἐκδοση 1976), αὐθεντία ἀναμφίβολα στό θέμα, διατυπώνει τήν κρίση ὅτι ἡ

μετάφραση τοῦ 1825 εἶναι ἡ ἐπιστημονικώτερη ὥς σήμερα. Ὁ μεταφραστής κατέχει ἐξίσου καλά τὰ γαλλικά καί τὰ ἑλληνικά καί ἔχει πολὺ καλὴ γενικὴ παιδεία. Ὁ Πίκκολος ἔχει ἀκόμη ὕψος, γράφει μιά ἀπλὴ καὶ σαφὴ καθαρεύουσα τῆς ἐποχῆς του, τὴν ὁποία ὑπηρετεῖ τὸ ἴδιο καλά ὅταν ἀποδίδει τὰ ἀφηγηματικά, βιογραφικά μέρη τῶν εἰσαγωγικῶν τοῦ ἔργου ἀλλὰ καί ὅταν μεταφέρει τὴν καθαρὴ φιλοσοφία ἢ τὴν γενικὴ θεωρία τῆς ἐπιστήμης στὰ τελευταῖα τμήματα τοῦ βιβλίου. Ἀκόμη, ἡ μετάφραση εἶναι πιστὴ ὡς σύνολο καί δέν καθιστᾷ τὰ πράγματα οὔτε δυσκολώτερα οὔτε εὐκολώτερα ἀπὸ ὅσο τὰ ἤθελε ὁ Ντεκάρτ, διατηρεῖ μάλιστα τὸ ἴδιο ὕψος μὲ τὸ πρωτότυπο, μὲ πῶς χαρακτηριστικὸ τὸ τέταρτο μέρος, ὅπου ἡ συμπτυκνωμένη φιλοσοφικὴ σκέψη τοῦ Ντεκάρτ ἀποδίδεται στὰ ἑλληνικά μὲ τόση συντακτικὴ πυκνότητα καί λεκτικὴ οἰκονομία, ὥστε πραγματικὰ νὰ μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ἐφάμιλλη τοῦ γαλλικοῦ πρωτοτύπου. Χαρακτηριστικὸ εἶναι π.χ. τὸ γεγονὸς ὅτι σὲ μιά περίπτωσις ὁ Πίκκολος προβληματίζεται γιὰ μιά καὶ μόνον λέξη: στὴν δευτέρη παράγραφο τοῦ τετάρτου μέρους, ὅπου τὸ γαλλικὸ κείμενο ἔχει «je connus... penser», ὁ μεταφραστὴς μας ἀποδίδει τὸ panser μὲ τὴν ἀβέβαιη διάζευξις «φρονεῖν ἢ νοεῖν». Σταθερὴ ὁμως εἶναι ἡ ἀπόδοσις τοῦ περίφημου ὀρισμοῦ τοῦ Descartes «Cogito ergo sum» μὲ τὸ «φρονῶ ἄρα ὑπάρχω». Αὐτὸ δέν μοιάζει μὲ παιγνίδι λέξεων, ἀντίθετα δείχνει πῶς ὁ μεταφραστὴς μας στοχάζεται τὴν πνευματικὴν του ἐργασία διὰ μέσου τοῦ φιλοσοφικοῦ κειμένου ποὺ μεταφράζει.

Ὁ μεταφραστὴς ἔχει καί ἄλλες ἀρετές. Τὴν προτίμησίν του π.χ. γιὰ τὸν «Περὶ τῆς μεθόδου λόγον» ὑπερασπίζεται μὲ πνεῦμα δηκτικὸ ἀπέναντι σ' ἐκείνους, ποὺ νομίζουν ὅτι ἡ πρώτη ἀρετὴ τῶν διδακτικῶν ἔργων εἶναι τὸ αὐστηρὸ καὶ στεγνὸ ὕψος, ἐπιχειρηματολογώντας ὅτι τὸ ἔργο τοῦ Ντεκάρτ, ποὺ πραγματεύεται συστηματικὰ τὴν ἔννοια τῆς μεθόδου, ἀξεπέραστο σὲ σύγκριση μὲ ὅ,τι ἀνάλογο στὴν εὐρωπαϊκὴ φιλοσοφία, εἶναι καί ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς μορφῆς καί τῆς μεταδοτικότητος τὸ καλύτερο ὅλων. Πολὺ σημαντικὸ θεωρῶ ὁμως τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Πίκκολος προειδοποιεῖ τοὺς μελετητὲς τοῦ ἔργου νὰ μὴ ἐκλάβουν τὴν φυσιολογία καί τὴν «φυσικὴ φιλοσοφία» τοῦ Ντεκάρτ ὡς διδασκαλία μὲ κύρος «Εὐαγγελίου». Συμπερασματικὰ ἡ ἐπίδοσις τοῦ Πίκκολου στὸ συγκεκριμένον ἔργο δικαίωσε ἀναμφίβολα τὴν ἐπιλογὴν τοῦ Γκίλφορδ.

Ἀλλὰ γιατί ὁ πρῶτος καθηγητὴς τῆς Φιλοσοφίας στὴν Ἰόνιο Ἀκαδημία, ὁ Νικόλαος Πίκκολος τερμάτισε τόσο σύντομα τὴν θητεία του στὸ Ἰδρυμα; Ἐρώτημα στὸ ὁποῖο δέν ἀπαντᾷ οὔτε ὁ G. P. Henderson. Πιστεύω ὅτι ὁ κύριος λόγος ἦταν ὁ διακαὴς πόθος του νὰ τελειώσει τίς σπουδὲς του στὴν Ἱατρικὴ στὴν Ἰταλία. Στὸν Γκίλφορδ φαίνεται ὅτι εἶχε ὑποσχεθεῖ ὅτι θὰ ξαναγύριζε στὴν Κέρκυρα νὰ συνεχίσει τὸ διδακτικὸ ἔργο του. Μεσολάβησε ὁμως ὁ θάνατος τοῦ προστάτη του, καί ὁ Πίκκολος προτίμησε μετὰ τὴν ὁλοκλήρωσις τῶν σπουδῶν του στὴν Πίζα νὰ ἐπιστρέψει γιὰ λίγο στὴν πατρίδα του πρὶν ἐγκατασταθεῖ στὸ Παρίσι. Εἶχε, λέει, νὰ δεῖ

τήν ήλικιωμένη μητέρα του πολλά χρόνια, γι' αυτό καί έμεινε λίγο κοντά της. 'Αλλ' έπήγε καί στο Βουκουρέστι, όπου μάλιστα αναμίχθηκε σέ πολιτικές δραστηριότητες, αυτές πού έδωσαν τό δικαίωμα σέ κάποιους νά του αποδώσουν ένδιαφέρον γιά τά βουλγαρικά συμφέροντα, ένω πρόκειται γιά δράση μέ αποκλειστικό στόχο τόν κλονισμό της 'Οθωμανικής αυτοκρατορίας, όπου αυτό γινόταν δυνατό.

Στό Παρίσι, όπως ήδη είπα, ό Πίκκολος συνέχισε τήν πορεία του σοφού έλληνιστή, πού πίστευε βαθιά στήν ανάγκη του «φωτισμού του γένους», στήν προετοιμασία των νέων 'Ελλήνων γιά τόν έλεύθερο βίο. 'Αφοσιωμένος φίλος του Κοραή, πάντοτε κοντά του, υπέγραφε μαζί του διακηρύξεις καί διαβήματα έλληνικού ένδιαφέροντος καί πρίν από τό τέλος του είχε ζητήσει νά ταφεί κοντά του. Σήμερα ό τάφος του στό Παρίσι φέρει τήν έπιγραφή του, μέ τήν ένδειξη της γέννησής του τό 1792 στό Τούρνοβο της Βουλγαρίας καί του θανάτου τό 1865 στό Παρίσι, σέ γαλλική καί κυριλική γραφή, πού είναι άγνωστο πότε χαράχθηκε καί πάντως άποτελεϊ γεγονός, θά έλεγα, ύποπτο πού χρειάζεται διερεύνηση. 'Υπάρχει καί φωτογραφία του Νικολάου Πίκκολου, αναδημοσιευμένη καί πρόσφατα (άπό μάλλον κακότεχνο πρωτότυπο) σέ Κερκυραϊκό τευχίδιο. Πολύ καλύτερη είναι ή φωτογραφία, μέ τό χαρακτηριστικό ένδυμα της εποχής, πού δημοσιεύεται στήν έκδοση της Σόφιας, πού ανέφερα ήδη καί στήν όποία δέν έχω δυστυχώς τά χρονικά περιθώρια νά επανέλθω γιά νά κρίνω καί νά αποδείξω τόν έλάχιστο αξιόπιστο χαρακτήρα της.

Τό κεφάλαιο της ζωής καί της δράσης του Πίκκολου μετά τήν Κερκυραϊκή καί τήν 'Ιταλική περίοδο είναι πολύ σημαντικό, όπως ύποδήλωσα, αλλά πολύ ένδιαφέρον καί συναρπαστικό θεωρώ καί τό προηγούμενο κεφάλαιο της δράσης του στους χώρους της 'Εθνεγερσίας καί στό επίκεντρο των επαναστατικών άγώνων. Πολύ νωρίς, τό 1819, συνυπογράφει ένα προεπαναστατικό κείμενο, πού από τήν Εύρώπη άπευθύνουν 'Ελληνες λόγιοι πρós τους άπανταχού φιλέλληνες. Τήν ίδια χρονιά όμάδα νεαρών καλλιτεχνών παρουσιάζει στήν 'Οδησσό —μετά τήν παράσταση του «Φιλοκτήτη», γιά τήν όποία μίλησα στήν άρχή— τήν δική του τραγωδία «Δημοσθένης», καί άκούστε τί τους γράφει από τό Παρίσι, όταν έλαβε τό προϊόν των εισπράξεων μιās παραστάσεως, «τιμής ένεκεν» καί γιά νά τόν ευχαριστήσουν συμβολικά, όπως του λέγουν:

«Πρός τους έν 'Οδησσῷ φιλοθεάτρους Έλληνας.

Φιλογενείς καί φιλόμουσοι άνδρες, Έλαβον διά των έλλογίμων διδασκάλων της Σχολής τό φιλότιμον δῶρον σας, τά από μιās παραστάσεως του «Δημοσθένους» χρήματα. 'Αφ' έαυτών κινηθέντες έτιμήσατε μέ τους άγῶνας σας τό δοκίμιόν μου καί αὐθορμήτως πάλιν ήθελήσατε νά μοί δώσετε τό νέον τουτο σημεϊον της πρós έμέ καλοκαγαθίας σας. 'Ως τοιούτον καί ως παραθαρρυντικόν έν ταυτῷ τό δῶρον σας μοί είναι προσφιλές καί τίμιον καί θέλω διασώσει τήν μνήμην αὐτου ως μεγίστου καί γλυκντάτου ευτυχήματος. Η Έλλάς, φίλοι, θέλει σᾶς χρε-

ωστεῖ ἑνός τῶν εὐγενεστάτων καί ὠφελιμοτάτων αὐτῆς ἐπιτηδευμάτων τήν ἀνάστασιν, καί ἡ ἱστορία θέλει σᾶς μνημονεύει ὡς ἀρχηγούς καί εἰσηγητάς τοῦ μεγάλου τούτου καλοῦ⁸. Ἄν, καθὼς ἐλπίζομεν, φανῶσιν εἰς τό ἐξῆς δράματα τελειότερα καί συστάσεις θεάτρων καί ἀγωνισταί τῶν παλαιῶν ἀντίζηλοι, εἰς ἐσᾶς δικαίως θέλει ἀναφέρεσθαι ἡ χάρις καί πλεῖστον μέρος τῆς δόξης. Ὑγιαίνετε, ἄνδρες Ἕλληνες, ἀγωνιζόμενοι τά τῶν Ἑλλήνων ἐνώπιον ἀξίων Ἑλλήνων.

Ἐν Παρισίοις 29 Ἰουνίου 1819. Ὁ φίλος σας Ν. Σ. Πίκκολος».

Ἀργότερα ὁ Πίκκολος μέ παρότρυνση τοῦ Κοραῆ ἐπῆγε στήν Ἀγγλία νά συναντήσῃ φιλέλληνες καί νά προωθήσῃ τήν συγκέντρωση βοήθειας γιά τόν ἀγώνα. Μέ τόν Κοραῆ καί ἄλλους συνυπέγραψε καί μιᾶ ἐπιστολή πρὸς τόν σπουδαῖο Ἀμερικανό κλασικό φιλόλογο Eduard Everett, ἐπιστολή μέ θερμὴ ἐκκλήση γιά ὑποστήριξη τοῦ ἀγώνα τῆς ἀνεξαρτησίας. Σᾶς μεταφέρω μερικά χαρακτηριστικά ἀποσπάσματα:

«Ἐντιμότατε, Ὡς πολίτην ἐλευθέρου πολιτείας καί ὡς ἑλληνιστὴν σοφὸν καὶ φιλέλληνα σέ γράφομεν, παρακαλοῦντες σε νά ἐκδώσεις τήν πρὸς τοὺς συμπολίτας σου πρόσκλησιν τῶν Ἑλλήνων. [Ἡ ἐπιστόλη συνοδεύει κείμενο τῆς Ἐπαναστατικῆς Κυβέρνησης μέ ἡμερομηνία 27 Ἰουλίου 1821]. Δέν ἀμφιβάλλομεν ὅτι ἡ εὐγενὴς ψυχὴ σου, μὴ ἄρκούμενη εἰς τοῦτο, θέλει φιλοτιμηθεῖ νά μεταδώσῃ εἰς ὅλην τήν Ἀμερικανικὴν Συμπολιτείαν τόν θερμόν ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ γένους ζῆλον, ἀπὸ τόν ὅποιον φλέγεται. Ἀπὸ τόν νέον κόσμον ἀναμένει ἡ ἀνθρωπότης τήν ἀνακαίνισίν της. Πλήν, ἂν εἰς ἄλλους ἄρκεῖ τό παράδειγμά σας, εἰς ἡμᾶς καί ἡ συνεργεία σας εἶναι πρὸς τό παρόν ἀναγκαῖα. Ὡ, πόσον ἐνδοξον θέλει εἴσθῃ διὰ τήν πατρίδα σου νά συνδράμῃ εἰς τήν ἐλευθέρωσιν τῶν Ἑλλήνων, ἐνῶ αἱ ἄλλαι δυνάμεις μένουν ἀναίσθητοι εἰς τήν φωνήν τῆς δικαιοσύνης, τῆς θρησκείας, τῆς φιланθρωπίας ... Οἱ Ἕλληνες δέν ἐφάνησαν ποτὲ ἀχάριστοι ... Σύν Θεῷ, σοφὲ ἄνερ, νά ἀξιωθεῖ ἡ Ἑλλάς νά σέ ἀπολαύσῃ πάλιν ὄχι δακρύνοντα διὰ τήν πῶσιν της ἀλλὰ φαιδρόν καί περιχαρὴ διὰ τήν ἀνάστασιν αὐτῆς καὶ εὐδαιμονίαν».

Τέτοια διαβήματα ἔκαναν καί τέτοια κείμενα ἔστελναν οἱ Ἕλληνες σοφοί, οἱ ἐγκατεστημένοι στίς πρωτεύουσες τῆς Εὐρώπης. Ἀλλὰ ὁ Νικόλαος Πίκκολος, ἀκολουθώντας τήν πορεία πού τόσοι ξένοι φιλέλληνες ἔπαιρναν γιά νά φθάσουν στήν ἀγωνιζόμενη Ἑλλάδα, ἄφησε τό Παρίσι καί μέσω Μασσαλίας, Μάλτας (μέ τίς ναυσιπλοϊκές συνθήκες τῆς ἐποχῆς) καί Τζιάς ἔφθασε καί ὁ ἴδιος τό 1822 στήν Ὑδρα (Νικόλαος Πίκκολος, *Τουρναβίτης λόγιος, ἐτῶν 30, ἐρχομός ἀπὸ Μαρσίλια καί Τζιά*), εἶναι ἡ καταχώρηση στό βιβλίο διαμονῆς τῆς Ἀστυνομίας Ὑδρας μέ ἡμερομηνία 12 Ἰουλίου 1822). Ἀπὸ τήν Μασσαλία ἀκόμη συνυπογράφει μέ τόν Κοραῆ καί τοὺς Χριστόδουλο Κλωνάρη καί τόν Ζακύνθιο Ἰωάννη Μάη μιᾶ συστατικὴ ἐπιστολή γιά κάποιον Γάλλο Φιλέλληνα, πού καίτοι εἶχε ἑλκυστικές προτάσεις νά ἐργασθεῖ στήν Πορτογαλία ἢ καί τήν Κολομβία «ἐ-

προτίμησεν μολοντοῦτο τόν ὑπέρ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνα»:

«Φιλογενέστατοι δημογέροντες τῆς νήσου Ὑδρας, Ἀφ' ὅτου οἱ Ἕλληνες τρέχουσι τόν ἔνδοξον ὑπέρ ἐλευθερίας ἀγῶνα εἶδατε νά συρρέουν πανταχόθεν τῶν ξένων ἔθνων οἱ φιλάνθρωποι, οἵτινες ἀφήνοντες πατρίδα καί τύχην ἔρχονται προσφέροντες εἰς τήν Ἑλλάδα ἄλλοι τόν βραχίονά των, ἄλλοι τά διάφορα προτερήματά των, μεταξύ αὐτῶν ὀλιγότατοι ὅμως εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι ἡμποροῦν νά μᾶς χρησιμεύσουν εἰς τό ναυτικό, τήν κυριωτέραν δύναμιν τῆς Ἑλλάδος, ἥτις σχεδόν θέλει ἀποφασίσει διὰ τήν τύχην της ...» [Ἀκολουθεῖ μία παραινετική ὑπόδειξη γιά τό πρός ποιούς πρέπει νά ἀπευθυνθοῦν γιά νά ἔχουν καί πολεμική ὑποστήριξη ἀπό φιλέλληνες ἐθελοντές].

Μόλις ὁ Πίκκολος ἔφθασε στήν Ὑδρα, ἔχοντας ἀμέσως σχεδόν ὀνομασθεῖ «Πολίτης τῆς Ὑδρας», τιμή πού σπάνια ἀπονεμήθηκε σέ ἄλλοδαπούς (στούς Ἰταλούς φιλέλληνες Ἰωσήφ Κιάππε καί Φελίτσε Καζέρτα, στόν Νεόφυτο Βάμβα καί στούς ἀδελφούς Βιάρο καί Αὐγουστῖνο Καποδίστρια), παρακλήθηκε νά μεταβεῖ στούς Μύλους, ὅπου ἦταν ἡ ἔδρα τῆς Κεντρικῆς Διοίκησης. Σῶζονται τό ἔγγραφο τῆς πολιτογραφῆσεώς του («ἀνὴρ φιλόπατρις, ἐπιστήμων καί κατὰ πάντα σπουδαῖος, ἐπιδείξας ἐν-θερμον ζῆλον διὰ τά συμφέροντα τῆς πατρίδος») καί ἡ πρώτη ἐπιστολή του ἀπό ἐκεῖ πρός τόν Λάζαρο Κουντουριώτη (19.8.1822):

«Φιλογενέστατε κύριε Κουντουριώτη, Χθές βράδν κατευοδόθην εἰς Μύλους καί σήμερον ἀνταμώθην εἰς τήν γολέταν μέλη τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Σώματος. Ἀπό ὅσα μέ εἶπεν ὁ κ. Καλλέργης καί ὁ γαμβρός σας κ. Ἰωάννης Ὁρλάνδος ἐκτάλαβα ὅτι εἶναι ἐπικίνδυνον νά ἀναφερθεῖ τίποτε εἰς τήν Βουλὴν περὶ τῶν γνωστῶν γραμμάτων. Τοῦτο μόνον ἐκέρδισα ἀπὸ τήν εἰς Μύλους περιήγησιν... Τά οἰκονομικά τῆς Ἑλλάδος εὐρίσκονται εἰς ἀθλίαν κατάστασιν. Αἰτοῦσιν ἀπὸ τήν Διοίκησιν βοήθειαν εἰς ἐφόδια. Πόθεν; ...».

Ἀκολουθεῖ ἀναφορά στό θέμα ἀποστολῆς ἀντιπροσωπείας στήν Ἰταλία (Συνέδριο τῆς Βερόνας) γιά ἐξασφάλιση οἰκονομικῆς βοήθειας. Ἐνα θέμα, πού –ὅπως ἐξέθεσα ἐξαρχῆς– ἔμελλε νά ὀδηγήσει σέ μεγάλη ἀπογοήτευση τόν Πίκκολο, σέ σύγκρουση μέ τοὺς Δημογέροντες τῆς Ὑδρας (ἀπέκλειαν τήν συμμετοχή τοῦ Πίκκολου παρὰ τήν ὑποστήριξη τῶν Ὁρλάνδου, Κανακάρη καί Νέγρη) καί στήν πρόωρη ἀποχώρησή του ἀπὸ τά κέντρα τοῦ ἀγῶνα. Ἀναφέρθηκα στήν ἀρχὴ στό μοιραῖο γιά τήν ζωὴ καί δράση τοῦ Πίκκολου στήν Ἑλλάδα αὐτό ἐπεισόδιο. Τότε ἦταν πού κατέφυγε στήν Κεφαλληνία, ὅπου τόν «ἐντόπισε» ὁ Γκίλφορντ καί τόν κάλεσε στήν Κέρκυρα. Εἶναι ὅμως πολὺ χαρακτηριστικό, ὅτι ὁ Πίκκολος βρέθηκε ἀπὸ τήν πρώτη στιγμή μέσα στὸν ἀπελευθερωτικό ἀγῶνα, διακινδύνευσε μετακινήσεις ἀπὸ τήν μία στήν ἄλλη ἐμπόλεμη περιοχὴ, δημιούργησε σημαντικὲς γνωριμίες καί διατύπωσε μέ θάρρος ἀπόψεις καί προτάσεις

γιά τό καλό τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγώνα. Ἀπό μιᾶ ἄλλῃ καλή συγκυρία ἔχω στά χέρια μου ἓνα αὐθεντικό γράμμα τοῦ Ἀμερικανοῦ φιλέλληνα Charles Kennedy, ὁ ὁποῖος ἦλθε γιά λίγο στήν Ἑλλάδα τό 1822 καί γράφει στίς 27 Σεπτεμβρίου 1822 ἀπό τήν Μάλτα πρὸς τόν Νικόλαο Πίκκολο στήν Ὑδρα, γιά νά τόν εὐχαριστήσῃ γιά τήν γενναιοφροσύνη καί τήν φιλοξενία, πού ἀπόλαυσε στήν Ὑδρα. Τό γράμμα βρέθηκε στό Ἀρχεῖο τῆς Οἰκογένειας Βουλγαρη τῆς Ὑδρας, τό ὁποῖο ἐντοπίσθηκε πρόσφατα στό ἐξοχικό τῆς σπίτι στήν Ἑρμιονίδα. Οἱ οἰκογένειες Κουντουριώτη, Βούλγαρη καί ἄλλων προκρίτων τῆς Ὑδρας ὑποδέχονταν καί φιλοξενοῦσαν τοὺς φιλέλληνες μὲν ἔφθαναν ἀπὸ τίς πατρίδες τους (ὁ Πίκκολος συνδέθηκε ἰδιαίτερα μέ τοὺς Κουντουριώτη) καί τοὺς κατηύθυναν ἔπειτα στά πεδία τῶν μαχῶν.

Μετά τήν ἀναχώρησή του καί ἀπὸ τήν Κέρκυρα ὁ Πίκκολος διατήρησε στενές σχέσεις μέ συναδέλφους καί φίλους του στήν Ἑλλάδα, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τήν σωζόμενη ἀλληλογραφία, π.χ. ἀπὸ Ἀγκῶνα (25.6.1825) γιά ἐξόφληση λογαριασμῶν στήν Κέρκυρα, ἀπὸ Παρίσι (9.7.1826) γιά παρόμοιες ὑποχρεώσεις του καί γιά τήν καθυστέρηση ἀποστολῆς μιᾶς ἐκδοσης τοῦ Πανσανία, πού τοῦ εἶχε ὑποσχεθεῖ «ὁ κ. Ρόκος Πυλαρινός»... Γενικά τὰ σύντομα ἀλλὰ καί μερικά ἐκτενῆ γράμματα δείχνουν ἐνσωμάτωσή του στίς ἐλληνικές ὑποθέσεις καί κυρίως στά ἐλληνικά γράμματα πλέον. Ἀνταλλάσσει δημοσιεύματα καί ἐνδιαφέρεται γιά τήν κυκλοφορία στήν Ἑλλάδα τῶν μεταφράσεών του, κυρίως ἀπὸ τὰ Γαλλικά, βιβλίων, πού θεωρεῖ χρήσιμα γιά τό γένος⁹.

Γιά τό συγγραφικό ἔργο τοῦ Νικολάου Πίκκολου, τῆς περιόδου τῆς ζωῆς καί δράσης του στό Παρίσι, θά περιορισθῶ σέ λίγα χαρακτηριστικά στοιχεῖα. Τό 1838 κυκλοφοροῦν στό Παρίσι τὰ *Φιλομούσου Πάρεργα*, πού περιέχουν πρωτότυπα στιχουργήματά του καί μεταφράσεις ἀρχαίων λυρικῶν ἀλλὰ καί παλιότερων εὐρωπαϊῶν ποιητῶν, τό 1841 τὰ *Διηγήματα* τοῦ Βερνανδίνου Σαιμπέρρου (Bernanden de Saint Pierre) σέ πολύ καλή μετάφρασή του, ἐνῶ πολύ πῶ γνωστό ἔγινε καί εὐρύτατα κυκλοφόρησε τό μυθιστόρημα τοῦ ἰδίου *Τά κατὰ Παύλον καί Βιργινίαν*. Ἡ πρώτη ἐκδοχή τοῦ ἔργου αὐτοῦ πρέπει νά εἶναι πολύ πρῶιμη, ἀφοῦ ἡ ἐπαναλαμβανόμενη καί στίς ἐπόμενες ἐκδόσεις Ἀφιέρωση στὸν δάσκαλό του ἔχει χρονολογία 8 Ἰουνίου 1822.

Πρὸς τὸν σοφὸν Κωνσταντῖνον Βαρδαλάχον. Σεβασμιώτατε διδάσκαλε τοῦ μικροῦ τούτου συγγράμματος ἡ μετάφρασις ἐχρημάτισεν ἡ γλυκυτέρα ἀπόλαυσις μου, εἰς δέ τοὺς λυπηροὺς χρόνους μόνῃ σχεδὸν παρηγορία μου... Πρῶτον καί μέγιστον κέρδος νομίζω ὅτι εἶναι ἡ ἀφορμὴ νά δείξω δημοσίως τήν πρὸς τὸν πατέρα καί διδάσκαλον καί εὐεργέτην εὐγνωμοσύνην μου ...

Τό 1860 ἔχουμε τήν Ἑκδοσιν τρίτην γνήσιαν καί ἐπιδιορθωμένην.

Ἐν Παρισίοις, Ἐκ τῆς Τυπογραφίας Φιρμινίου Διδότου, αὐξ, XXXI+311 σελ. (σχήμα μικρό 8x12). Στὴν ἔκδοσιν αὐτῇ, ποῦ εἶμαι πολὺ εὐτυχής γιὰ τὸ ὅτι τὴν ἀπέκτησα πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια παλαιοπωλικά στό Παρίσι, μαζί μέ τὸ σπουδαιότερο ὄλων ἔργο του, τὴν ἔκδοσιν τῆς Ἀριστοτέλους *Περὶ ζώων ἱστορίας*, ὁ Πίκκολος καταγγέλλει δριμύτατα τὸν γνωστὸ Ἀθηναῖο ἐκδότῃ Ἀνδρέα Κορομηλά γιὰ τὴν κλεψίτυπῃ καὶ μέ πλῆθος τυπογραφικῶν λαθῶν (καλύπτουν 3 ὁλόκληρες σελίδες) ἔκδοσιν τοῦ ἔργου του (Ἐν Ἀθήναις, Ἐκδοσις Τρίτῃ 1837), καὶ τὸ ἐνδιαφέρον ἐδῶ εἶναι ὅτι παραθέτει πολλὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὴν νομοθεσίαν στὴν Γαλλία καὶ στό Βέλγιο γιὰ τὴν προστασία τῆς πνευματικῆς ἰδιοκτησίας.

« Ἀξιοκατάκριτος εἶναι ἐκεῖνος, ὅστις χωρὶς νὰ κοπιᾷζει σφετερίζεται δολίως τὰ τῶν κοπιόντων... Τὴν καταδίκην τῶν ἔργων τῶν λογοκαπήλων εὐχεται πᾶσα φιλόκαλος ἑλληνικὴ ψυχὴ, ἀλλὰ ὀφείλει νὰ συνδράμει καὶ ὁ νόμος, ὑπερασπίζων τὴν ἰδιοκτησίαν καὶ καταδικάζων αὐστηρῶς τὴν πειρατείαν. Χρέος μου ἐνόμισα νὰ ὑποδείξω τὸν κίνδυνον διὰ νὰ μὴ ριζωθεῖ τὸ κακὸν καὶ ἀπλώσει τοὺς φαρμακεροὺς κλάδους του».

Καὶ τὸ χαρακτηριστικὸ αὐτὸ ἐπεισόδιον τοῦ 1860 δείχνει πόσο δεμένους μέ τὰ ἑλληνικὰ πράγματα αἰσθανόταν ὁ Πίκκολος ὥς τὸ τέλος τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσης του, ὥστε νὰ συμβουλευεῖ τὸ ἐλευθερωμένο ἔθνος. Τὴν καλύτερὴ ἐπιβεβαίωσιν ἔχουμε ἄλλωστε ἀπὸ τὸν φίλον του Ἀλέξανδρον Σούτσο, ὁ ὁποῖος στό *Διάλογον Ἀριστοβούλου καὶ φυγοπάτριδος* ἀποδίδει στόν Πίκκολον ἐπαινετὰς ἀπόψεις γιὰ τὰ δημοκρατικὰ ἰδεώδη καὶ εἰδικότερα γιὰ τὴν ψήφισιν Συντάγματος καὶ τὸν περιορισμὸ τῶν βασιλικῶν ἐξουσιῶν.

Ἔως τὸν θάνατόν του τὸ 1865 ὁ Πίκκολος δημοσίευσε πολλὰ φιλολογικά κυρίως ἔργα: ἓνα πολὺ ὥραϊο, χαριτωμένο θὰ ἔλεγα, ποιητικὸν τοῦ κείμενου μέ τὸν τίτλον *Παρηγορήματα* (Λειψία 1839), τὰ *Λυρικά* τοῦ Ἀθανασίου Χριστόπουλου (1841), τρεῖς μελέτες γιὰ τοὺς μύθους τοῦ ἐξελληνισμένου Ῥωμαίου συγγραφέα Babrius (1845 καὶ 1846), ἔκδοσιν τοῦ Βίου τοῦ Καίσαρα Αὐγούστου τοῦ Νικολάου Δαμασκηνοῦ (1850), συμπληρώματα στὴν *Ἑλληνικὴ Ἀνθολογία*, τόμο 400 σελίδων (1853), μία μελέτη γιὰ νέα ἀποσπάσματα ἔργων τοῦ Πλουτάρχου (1855), ἔκδοσιν τῶν *Ποιμενικῶν* τοῦ Λόγγου καὶ τέλος τὸ πῶς σημαντικὸν ἔργο του, ὅπως προεδήλωσα, τό: *Ἀριστοτέλους Περὶ ζώων ἱστορίας Βιβλία Θ', ἐφ' οἷς καὶ δέκατον νόθον. Ἐπιμελεῖα καὶ διορθώσει Ν.Σ. Πικκόλου, Ἱατροῦ. – Aristotle, Histoire des Animaux. Tome Ier, contenant le texte. Paris, Firmin Didot Frères 1863, XXIII+468 σελ. (135X205)*. Τὸ ἔργο αὐτὸ τοῦ Πίκκολου γιὰ ἓνα ἀπὸ τὰ τρία «ζωολογικά» ἔργα τοῦ Ἀριστοτέλους, ποῦ ἔχει ἰδιαίτερη ἀξία γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ μέθοδον τοῦ φιλοσόφου, ἀναφέρεται καὶ σήμερον στὴ σχετικὴ βιβλιογραφία καὶ εἶναι πραγματικὰ πολὺ χρήσιμον καὶ γιὰ τὸ γεγονός ὅτι περιέχει πολὺτιμους Πίνακες ὀνομάτων καὶ ὄρων. Σέ 55 σελί-

δες ό Πίκκολος πραγματοποιοει μιά άπαίτηση τής έρευνας, αυτόνοήτη σή-μερα αλλά πρωτοποριακή γιά τήν έποχή του, νά καλύπτονται οί έκδόσεις και οί μελέτες από αναλυτικά Εύρετήρια. Ό φιλόσοφος μας, ό πρωτοπο-ριακός διδάσκαλος στην Ίόνιο Άκαδημία, είχε επίγνωση τής μεθοδολο-γικής σημασίας του πολύ λιγότερο τότε γνωστού έργου του Άριστοτέλους και τό άντιμετώπισε έκδοτικά μέ έντυπωσιακά «μοντέρνο» τρόπο. Είναι κρίμα πού δέν πρόλαβε νά συνεχίσει τό έργο αυτό και γιά άλλα από τά λεγόμενα φυσικά έργα του Άριστοτέλους. Μετά τόν θάνατό του δημοσι-εύθηκε ή κριτική έκδοση τής πολύ άγαπητής σ' όλες τίες έποχές «μυθι-στορίας» Δάφνης και Χλόη.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Πλουτάρχου *Περί τής έν Τιμαίω ψυ-χογονίας*, έκδόντος και εις τήν άρ-χαίαν συνέχειαν άποκαταστήσαντος Άνδρέου Δ. Μαυρομμάτου, Κορκυ-ραίου, Καθηγητού τής ύψηλοτέρας Μαθηματικής έν τή Ίονίω Άκαδημία τακτικού μέλους τής έν Κερκύρα Έ-ταιρίας τών Φιλομαθών, μέλος άντε-πιστέλλοντος τής έν Άθήναις Έται-ρίας τών Ωραίων Τεχνών. Έν Άθή-ναις 1848, ιστ' +47 σελ. Βλέπε τό σχε-τικό ειδικό δημοσίευμά μου: «Άνδρέ-ας Δ. Μαυρομμάτης (1822-1855), Καθη-γητής τής ύψηλοτέρας Μαθηματικής τής Ίονίου Άκαδημίας, δεινός φιλό-λογος και πνευματικός αγωνιστής», στόν Β' τόμο *Μνήμη Ε.Π. Παπανού-τσου*, Άθήνα 1984, 421-439.
2. Είναι γνωστό ότι τό ζεύγος Adam ένί-σχυε χρηματικά τήν έκδοση βιβλίων Καθηγητών τής Ίονίου Άκαδημίας. Έτσι έγινε δυνατή έκδοση τών Μα-θηματικών έγχειριδίων του Ιωάννη Καραντινού, και είναι μιά ώραία ευ-καιρία νά σάς κάνω έδω γνωστό, ότι ή βιβλιοθήκη του Ιονίου Πανεπιστη-μίου απέκτησε πρόσφατα, χάρη σέ μιά ευτυχή συγκυρία, από Παλαιο-πωλείο του Λονδίνου τό ίδιο τό όμορ-φο δερματόδετο άντίτυπο τών «Στοι-χείων Γεωμετρίας», πού ό Καραντι-νός έδώρησε στην Λαΐδη Άδαμ, χα-ράσσοντας λόγια ευγνωμοσύνης στην δερματίνη «κουβερτούρα» του (ώραία ισχύει κι έδω τό *habent fata libelli sua!*).
3. Βλέπε σχετικό δημοσίευμα του Κα-θηγητού Α.Ν. Ζούμπου, «Ό ιατροφι-λόσοφος Νικόλαος Πίκκολος και αί έπ' αυτού επιδράσεις τής Σκωτικής σχολής», *Άκτίνες* 257/ Ίαν. 1965, 33-34.
4. Ό Thomas Brown, όπαδός και αυτός τής Σκωτικής Σχολής, είναι ό συγ-γραφέας του πολύ γνωστού συγγράμ-ματος *Lectures on the Philosophy of the Human Mind*, Edinburgh 1820, σέ 4 τόμους μέ επανειλημμένες έκδόσεις (ή 14η τό 1844). Στόν Brown αναφέρεται και ό Λευκάδιος λόγιος Κ. Στρατού-λης (1824-1892), πού έφοίτησε στην Θεολογική Σχολή τής Ίονίου Άκαδη-μίας και άργότερα έγινε ιερέας τής Έλληνικής παροικίας του Liverpool.
5. Ρωξάνη Άργυροπούλου, «Οί άδελφοί Παναγιώτης και Γεώργιος Ίωαννίδη. Συμβολή στην προσωπογραφία του Νεοελληνικού Διαφωτισμού», Ό Έρα-νιστής ΙΔ' (1976) 61-77.
6. Τό θέμα καλύπτει αναλυτικά, και γιά τίες επόμενες δεκαετίες στην Κέρκυρα έως τήν έποχή του Πέτρου Βράλλα Άρμένη, πού εγκαινίασε τά μαθήμα-τα Φιλοσοφίας στην Ίόνιο Άκαδημία στίς 11.11.1854 μέ θέμα του άκριβώς «Τό πρόβλημα τής μεθόδου», ή Άθα-νασία Γλυκοφρύδη-Λεοντσίνη, «Η δι-δασκαλία τής Φιλοσοφίας στα Έπτά-

- νησα: τό πρόβλημα τῆς μεθόδου (Ἄνακοίνωση στό Β' Συνέδριο Ἑπτανησιακοῦ Πολιτισμοῦ, Λευκάδα 3-9. 9.1984), στό Ἐπιστ. Περιοδικό τοῦ Συλλόγου Ε.Δ.Π. τῆς Φίλος. Σχ. Πιμίου Ἀθηνῶν *Παρουσία*, τόμ. Γ' (1985) 219-232 –Γιά τόν Βάμβια στήν Κέρκυρα: Ε. Μουτσόπουλος, «Ὁ Νεόφυτος Βάμβας καί ἡ θέσις αὐτοῦ ἐν τῇ ἐλληνικῇ διανοήσει τοῦ Ἰθ' αἰῶνος», στό *Φιλοσοφικοί Προβληματισμοί*, Β', Ἀθήναι 1978, 382-392.
7. Τό πρῶτο εἶναι ἡ πρώτη συστηματική Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας στήν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας μέ τόν τίτλο *The Revival of Greek Thought (1620-1830)*, State University of New York Press 1970, 216 σελ. (ἀφιερωμένο στούς Ἕλληνες καί Βρετανούς συναδέλφους του, πού πολέμησαν γιά τήν Ἑλλάδα τό 1944-45) ἐλληνική μετάφραση Φ.Κ. Βώρου καί ἐκδοση τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν μέ ἐπιμέλεια καί συμπληρώσεις Λ. Μπενάκη: Ἡ ἀναβίωση τοῦ ἐλληνικοῦ στοχασμοῦ. Ἡ Ἑλληνική Φιλοσοφία στα χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, Ἀθήναι 1977, Β' ἐκδοση 1994, 316 σελ.
 8. Ἐννοεῖ τήν ἀναβίωση τοῦ ἀρχαίου θεάτρου, καί εἶναι γνωστό ὅτι εἶχε προηγηθεῖ ἡ «διδασκαλία» τοῦ «Φιλοκτήτου» τοῦ Σοφοκλέους σέ μετάφραση Νικολάου Πίτκολου στήν Ὁδησό ἐπίσης. Ἀλλά ἡ ἀναβίωση τῆς ἀρχαίας τραγωδίας στούς νεώτερους χρόνους μέ πρωταγωνιστή τόν Ν. Πίτκοιο εἶναι ἕνα ἄλλο σημαντικό θέμα. Παραπέμπω πρόχειρα στό χρησιμο ἄρθρο τοῦ Δ. Σπάθη, «Ὁ Φιλοκτήτης» τοῦ Σοφοκλῆ διασκευασμένος ἀπό τόν Ν. Πίτκοιο. Ἡ πρώτη παρουσίαση ἀρχαίας τραγωδίας στό νεοελληνικό θέατρο» *Ἑρανιστής* 15 (1979) 276 ἐπ. Ἄς προστεθεῖ ὅτι τό 1824 ὁ Πίτκοιος, ἀπό τήν Κέρκυρα, ἐφρόντισε νά τυπωθεῖ στό Cambridge ἀγγλική μετάφραση τοῦ «Δημοσθένους» του, στά πλαίσια τοῦ ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων λογίων νά συγκινήσουν τήν εὐρωπαϊκή κοινὴ γνώμη καί νά συγκεντρώσουν βοήθεια γιά τόν ἀπελευθερωτικό ἀγῶνα.
 9. Στό ἄρθρο τοῦ Ἀλέξη Πολίτη, «Ν.Σ. Πίτκοιος καί Φοριέλ», *Ἑρανιστής* 16 (1980) 1-27 περιέχονται πολλά ἐνδιαφέροντα στοιχεία γιά τήν πρώτη περίοδο στό Παρίσι καί τίς σχέσεις του μέ τόν κύκλο τοῦ Κοραΐ (1818-) καθὼς καί ἡ ὁδὸς του «Ἀποχαιρετισμός εἰς τήν Γαλλίαν» (27.6.1822, ἀφιερωμένη στόν Φοριέλ μέ τό χαρακτηριστικώτατο Ὑστερόγραφο: «*Βλέπεις φίλε Faurel, ὅτι δέν ἀμελῶ τὰ τραγούδια. Ἐλπίζω ἀπὸ τήν Ἑλλάδα νά σέ στείλω πολλά καί καλῆτερα πολὺ ἀπὸ τὰ παρόντα. Ἐνας Ὑδραῖος μέ εἶπεν ἔδῳ ὅτι οἱ κλέφταις ὅσον περισσότερους Τούρκους σκοτώνουν, τόσον καλῆτερα τραγουδοῦν. Εὐτύχει!*». Ἀκόμη μιά πολὺ ἐνδιαφέρουσα ἐπιστολὴ τοῦ Πίτκοιο πρὸς τόν Φοριέλ ἀπὸ τήν Κέρκυρα (6-18.7.1823) καί στοιχεῖα γιά τὰ ἐνδιάμεσα ταξίδια του καί τήν συγγραφικὴ δράση του ὡς τό 1844, ἔτος δημοσίευσης τῆς Νεκρολογίας τοῦ Πίτκοιο γιά τόν «σοφόν Κάρολον Φωριέλ». Βλέπε καί τό Συμπλήρωμα (*Ἑρανιστής* 16/1980, 301-5) μέ τήν ἀθησαύριστη ἀγγελία τοῦ Πίτκοιο γιά τήν ἐκδοση τῶν μεταφράσεων τῶν ἔργων τοῦ Σαιμπέρου (Παρίσι 1821).

